

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE
NATO-AB İLİŞKİLERİNDE REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ
VE TÜRKİYE FAKTÖRÜ

Yazar : Öner AKGÜL*

Öz

“Doğu Bloğunun ortadan kalkmasıyla başlayan dönemde hem Avrupa bütünleşmesi hem de Atlantik ittifakı bir dönüşüm süreci içerisine girmiştir. Bu dönemde her iki örgüt için de başat güçlerin öncülüğünde yeni oluşumlar hazırlanmıştır. Artık NATO’ya ihtiyacın kalmadığı inancı AB’nin yeni bir güvenlik oluşumu yaratmasının yolunu açmış ancak ABD önderliğinde NATO, bu süreçte AB’yi kontrol altında tutmayı başarmıştır. Ne varki Balkanlarda çıkan katliamlar sırasında AB’nin pasif kalması, 1998 St. Malo sürecine giden yolun önünü açmış ve AB için NATO’dan bağımsız bir ordu kurma fikri gün yüzüne çıkmıştır. Bu süreçte NATO ile AB arasında işbirliği bulunurken aynı zamanda bir rekabet de başgöstermiştir. Bu bağlamda NATO’nun en önemli müttefik ülkelerinden biri olan ve ayrıca AB ile müzakere süreci devam eden Türkiye’nin, bu kapsamda yeri tartışma konusudur. Nitekim operasyonel anlamda büyük ölçüde NATO’ya bağlı Avrupa ordusu, Türkiye’nin vetosu ile karşılaşılması halinde kilitlenmektedir. Çalışmada NATO AB arasında Soğuk Savaş sonrası yaşanan rekabet ve işbirliği vurgulanmakta ve bu süreçte Türkiye’nin rolü tartışılmaktadır.”

Anahtar Kelimeler: NATO (Kuzey Atlantik Antlaşma Örgütü), AB (Avrupa Birliği), BAB (Batı Avrupa Birliği), AGSP (Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası), AGSK(Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği), Türkiye, Rekabet

*Competition–Cooperation Analysis in the NATO – EU Relations
in the Post Cold War Era and the Factor of Turkey*

Abstract

“The European integration and Atlantic alliance initiated a transformation process through an era began with collapsing of the Eastern Bloc. By the mediation of the pioneer powers, the new formations were prepared for both organisations. The abolishment of beliefs on the necessity of NATO paved the way to EU to launch a new security initiative, nevermore US-led NATO accomplished to keep its dominance on the EU. However, EU’s fail to act during the crisis in Balkans, opened the way to 1998 St. Malo process and intention to construct an army independent from NATO became apparent. There has been a rivalry between NATO and EU whilst keeping the cooperation in this process. In this context Turkey’s position is quite controversial due to its position in NATO as one of the most significant ally and a candidate maintaining her negotiation process with the EU. However, the European security initiatives

* Harp Akademileri Komutanlığı, Stratejik Araştırmalar Enstitüsü, Uluslararası İlişkiler Bölümü, Yüksek Lisans II. Sınıf, Sivil Öğrenci.

SOĞUK SAVAŞ SONRASI DÖNEMDE NATO-AB İLİŞKİLERİNDE
REKABET-İŞBİRLİĞİ ANALİZİ VETÜRKİYE FAKTÖRÜ

which has depended to NATO operationally has been locked in case of Turkey's veto. In this research the cooperation and competition between NATO and EU lived after the Cold War period was emphasized and the role of Turkey was discussed in this conflict."

Key Words: NATO (North Atlantic Treaty Organisation), EU (European Union), WEU (Western European Union), ESDP (European Security and Defence Policy), ESDI (European Security and Defence Identity), Turkey, Competition

1. Giriş

Avrupa güvenliğinin Sovyet tehdidi karşısında savunulması üzerine dayandırılmış olan NATO askeri nitelikte bir örgüt olup, Soğuk Savaş süresince etkisini sürdürmüştür. Avrupa Birliği ise, adı geçen dönemde güvenlik alanında bazı önemli girişimlerde bulunmuşsa da Birliğin başarıları daha çok ekonomik konularla sınırlı kalmıştır. Bu dönemde AB güvenliğe yönelik örgütlenmeler yapmaya çalışmışsa da başarısız olmuş, entegrasyon ekonomik safhada kalmıştır. Ancak 1991 yılında Sovyetler Birliği'nin dağılması ile etkisi hissedilmeye başlayan tehdit algılamasındaki değişim ve buna bağlı olarak uluslararası örgütlerin kendilerini yeniden tanımlama sürecine girmesi, rekabetçi bir konuyu da beraberinde getirmiştir. Nitekim 1991 yılından sonra AB Maastricht Antlaşması ile yapılanma sürecine girerken, yine aynı dönemde "NATO Stratejik Kavramı" yaklaşımı ile dönüşümünü başlatmıştır. 1990'lar boyunca AB siyasallaşmasını devam ettiren NATO da dönüşüm sürecine devam etmiştir.

1995 sonrası dönemde AB'nin bağımsız askeri yapılanmaya kavuşma hedefi 1999 yılında resmi bir hal almış ve bağımsız bir AB ordusunun gerekliliği üzerinde durulmaya başlanmıştır. Kuruluş aşamasında adı *Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği* olan bu yapılanma NATO ile birlikte icra edilirken, 1998 St. Malo Zirvesi sonrası dönemde otonom bir Avrupa ordusu kurma fikriyle Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası halini almış ve gelişimini sürdürmeye devam etmiştir. Küreselleşen dünyada AB'nin söz sahibi olabilmesi için bağımsız bir orduya sahip olması gerekliliği hem avrokratlar hem de Avrupalı devlet adamları tarafından vurgulanmıştır. Siyasallaşmasını tamamlamadan askerileşme sürecine giren AB'ye, karşı strateji NATO'dan gelmiş ve NATO genişleme stratejisini başlatmıştır. NATO'dan bağımsız bir ordu kurulması fikri bu süreç ile birlikte durgunluk dönemine girmiştir. AB'nin küresel bir güç haline gelmesi ise bu bağımsızlığın olabilirliğine dayanmaktadır.

NATO'nun en önemli müttefik ülkelerinden biri olan ve ayrıca AB ile müzakere süreci devam eden Türkiye'nin bu kapsamda yeri tartışma konusudur. Nitekim operasyonel anlamda NATO'ya bağlı Avrupa ordusu, Türkiye'nin vetosu ile karşılaşılması halinde kilitlenmektedir. Türkiye faktörü, ABD ve NATO için önemli bir konumda bulunurken, AB için AGSP'nin bekası adına önem taşımaktadır.

Çalışma, NATO-AB ve Türkiye'yi içeren üçlü bir yapı üzerine kurgulanmıştır. Bu üçlü yapı iki bölüm halinde aktarılmaktadır. Birinci bölümde NATO ile AB arasında 1990'lardan itibaren başlayan rekabeti ortaya konmaktadır. İkinci bölümde ise bu rekabet içerisinde Türkiye'nin rolünün ne olduğu sorgulanmaktadır.

2. Soğuk Savaş Sonrası Dönemde NATO-AB İlişkileri

1990 sonrası dönemin en önemli uluslararası politik sorunlarından birisi, Soğuk Savaş dönemi için tasarlanan uluslararası örgütlerin, bu dönemden sonra nasıl tanımlanacağı konusudur. Bu noktada, hem AB hem de NATO, başat güçlerin öncülüğünde yeniden tanımlanma sürecine girilmiştir.

Soğuk Savaşın bitmesi neticesinde yeniden tanımlanma ihtiyacı hisseden NATO, dış dünya ile işbirliği adımları atarak bu hedeflere ulaşmayı arzulamıştır. Bu noktada, Barış İçin Ortaklık Girişimi, Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi, Akdeniz Diyalogu, NATO-Rusya Ortaklık Konseyi ve NATO-Ukrayna İşbirliği gibi yeni ilişki biçimlerini geliştirmek yolu ile ittifakın dönüşümü sağlanmaya çalışılmıştır.¹ Aynı dönemde Avrupa bütünleşmesi, ekonomik güç haline gelmenin yanısıra, siyasi ve askeri anlamda da örgütlenmeler yoluna gitmiştir.

Sovyetler Birliği'nin yıkılması NATO bağlamında, temelde iki sorun ortaya çıkarmıştır. Bunlardan birincisi artık NATO'ya gerek kalmadığı ve tehdidin ortadan kalktığı yönünde iken, diğeri NATO'nun bir uluslararası güvenlik teşkilatı olarak varlığını devam ettirmesi gerekliliğidir. ABD hegemonyasının devamlılığı ve İngiltere'nin bu konudaki ısrarcı tutumu devam ederken, Fransa ise AB veya Batı Avrupa Birliği (BAB) gibi kurumların güvenlik ayağının güçlendirilmesi üzerinde durmaktadır. Nevar ki özellikle 1990'larda görülen temel güvenlik sorunu olan "bölgesel çatışmaların" BM veya AB gibi

¹ Nurşin Ateşoğlu Güney, *Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri: AB-NATO-ABD*, Bağlam Yayınevi, İstanbul, Kasım 2006, s.43.

kurumların imkân ve kabiliyetleri ile engellenememesi, NATO'ya olan ihtiyacı yeniden ortaya koymuştur. Bu kapsamda, Soğuk Savaş'ın bittiği ve düşmanlıkların sona erdiği 1990'da Londra Deklarasyonu ile ilan edilmiş ve yeni dönemin prensipleri 7-8 Kasım 1991'de Roma'da düzenlenen NATO Zirvesinde ortaya konan "Stratejik Kavram" ile resmileştirilmiştir.²

Öte yandan AB'nin 1990'ların başındaki evrimleşme süreci, kendi iç kurumsallaşmasının temelini oluşturan Avrupa Birliği'ni Kuran Antlaşma (ya da Maastricht Antlaşması) vasıtası ile olmuştur. AB'nin güvenlik boyutu da bu anlaşma aracılığı ile Avrupa-Atlantik gündemine girmiştir. ABD, için Avrupa'nın önemini Soğuk Savaş dönemine kıyasla azalması, AB sürecinin iç dinamiklerinin getirdiği zaruretler ve ABD'den bağımsız bir şekilde izlenmesi arzulanan bir ortak dış politika gereksinimi, AB'yi bir güvenlik yapılanmasına götürmüştür.³ 1991'den itibaren Fransız- Alman girişimleri ile başlatılan NATO'dan bağımsız bir ordunun kurulabilirliği, Maastricht antlaşmasında da yerini bulmuştur. NATO yanlısı Danimarka ve İngiltere'ye karşı, BAB tabanlı bir güvenlik şemsiyesi teklif edilmiş ve AB Dış Politikasının bu askeri yapılanma ile desteklenmesi vurgulanmıştır.⁴ Maastricht Antlaşması, AB'nin Soğuk Savaş sonrası dönemde küresel anlamda oynayacağı role atıfla, dış ve güvenlik politikasını oluşturma iradesini başlatmıştır.⁵ Dış politikanın, askeri destekle beslenmeden başarıya ulaşamayacağı tezi üzerine, yine

² Bu metne göre ittifakın temel hedefi olan kolektif savunma anlayışı korunmaktadır. Aynı zamanda NATO'nun görevinin, olası bir tehdide karşı oluşturulmuş bir transatlantik forumu olduğu vurgulanmaktadır. Ayrıca Avrupa'daki stratejik dengenin korunması NATO'ya bağlanmıştır. Önleyici diplomasi ve kriz yönetiminin Soğuk Savaş dönemindekinden daha önemli hale geldiği ortaya konmuştur.

³ Jean-Yves Haine, "An Historical Perspective", (Ed. by) Nicole Gnesotto, **EU Security and Defence Policy: The First Five Years (1999-2004)**, Institute for Security Studies, European Union, Paris,2004, s.42.

⁴ Mika Luoma-aho, "'Arm' versus 'pillar': the politics of metaphors of the Western European Union at 1990-1991 Intergovernmental Conference on Political Union", **Journal of European Public Policy**, Vol.11, No.1, February 2004, s.116.

⁵ "Birlik, bütün dış politika ve güvenlik politikası alanlarını kapsayan bir ortak dış ve güvenlik politikası tanımlar ve yürürlüğe koyar. Bu politikanın amaçları,
- ortak değerlerin, temel çıkarların ve Birliğin bağımsızlığının ve bütünlüğünün BM Kurucu Antlaşması'na uygun olarak korunması... tüm yönleriyle güvenliğinin güçlendirilmesi... Maastricht Antlaşması, Madde 11, Kamuran Reçber, **Avrupa Birliği Mevzuatı**, Ezgi Kitabevi, Bursa 2003, s.16.

aynı antlaşmada güvenlik ve savunma politikasına yer verilmiştir.⁶ NATO'yu tedirgin etmeden yeni bir Avrupa güvenlik anlayışı oluşturma süreci bu dönemde başlatılmıştır. Konu ile ilgili diğer bir gelişme de Soğuk Savaş döneminde NATO'nun gölgesinde kalan BAB'ın 1992 yılında aldığı "*Petersberg kararlarıdır.*" Bu karar, AB'nin kriz yönetimi konusunda üstleneceği görevin kapsamını ortaya koymaktadır. Bunlar, "*barışın yeniden tesisi dahil olmak üzere, (1) kriz yönetimindeki müdahale güçlerinin görevlerini, (2) insani yardım ve kurtarma ile (3) barışı koruma görevlerini kapsamaktadır.*"⁷ BAB tarafından alınan bu karar, AB'yi kuran Maastricht antlaşmasınının 17/2 maddesinde de yerini almıştır. İşleyen sürece bakıldığında, burada temel hedef, BAB'ı AB'nin güvenlik ve savunma örgütü olarak AB'ye bağlamaktır.⁸

Avrupa Birliği tarafından ortaya konan bağımsız bir ordu kurma hedefi ABD'yi endişeye düşürmüştü, bu noktada Fransız ve Alman girişimlerine karşı İngiltere ile birlikte, AB'den ziyade NATO'nun Avrupa güvenliğinin temel taşı olduğu vurgulanmıştır.⁹ Bu noktada 1992 yılında BAB, NATO ile daha iyi ilişkiler geliştirmek adına, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerine farklı statülerde üyelik kazandırma vasıtasıyla ilişkileri normalleştirmeye çalışmıştır.¹⁰

AB'nin askeri yapılanma içerisine girmesiyle, ABD tarafından NATO'nun Avrupa ayağının güçlendirilmesi fikri ortaya atılmış ve Ocak 1994 NATO Brüksel Zirvesi'nde "*Avrupa Güvenlik ve Savunma Kimliği*" (AGSK) nin kurulması "*Birleşik Müşterek Görev Gücü*" (BMGG) adı verilen ve Avrupa ülkeleri ile ortak bir savunma gücü kurulması

⁶ Ortak Güvenlik ve Dış politika, eğer AB Konseyi bu yönde karar verirse, ortak bir savunma politikasının tedrici tanımı da dahil olmak üzere, ortak bir savunma anlayışına dönüşebilecek olan Birliğin güvenliği ile ilgili tüm sorunları kapsar... Bu maddede öngörülen Birlik politikası, bazı üye devletlerin güvenlik ve savunma politikalarının belirli özelliklerine zarar vermez ve NATO altında sağlayan ve bu çerçevede kurulan ortak güvenlik ve savunma politikası ile uyumlu olarak gerçekleştiren belirli üye devletlerin sorumluluklarına saygı gösterir. Maastricht Antlaşması, Madde 17/1, Reçber, a.g.e., s.19.

⁷ Petersberg Declaration, Western European Union Council of Ministers, Bonn, 19 June 1992, <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>, 12.12.06.

⁸ Philip H. Gordon, "Does the WEU Have a Role", *The Washington Quarterly*, Vol.20, No.1, Winter 1997, s.125-140.

⁹ Ingo Peters, "ESDP as a Transatlantic Issue: Problems of Mutual Ambiguity", *International Studies Review*, Vol.6, No.2, 2004, s.390.

¹⁰ Alyson J. K. Bailes, "NATO's European Pillar: The European Security and Defence Identity", *Defense Analysis*, Vol. 15, No.3, 1999, s. 311.

karara bağlanmıştır.¹¹ Bu seçenek, Avrupalı devletleri tatmin etmese de ABD için bir süre daha Avrupa güvenliğini kontrol edebilme şansı tanımıştır. Bu noktada Brüksel Zirvesi, BMGG aracılığıyla, NATO ile Avrupa arasında, “ayrılabilir fakat ayrılmayan”¹² bir ilişki kurarak her iki tarafı da tatmin edici bir karar benimsetmeye çalışmıştır. BMGG’nin kurulması NATO’nun Avrupa ayağını güçlendirirken aynı zamanda BAB için de bir dönüm noktası olmuştur. Alınan karar, BAB için NATO imkân ve kabiliyetlerini kullanma hakkını tanırken, bu imkânların hem NATO hem AB tarafından kullanımına olanak tanımıştır. Bunun yanı sıra, NATO üyesi olup AB üyesi olmayan ittifak üyeleri de Avrupa güvenliğine dâhil edilerek, kurulması amaçlanan otonom bir Avrupa ordusunun önü tıkanmıştır.¹³ Çomak’a göre bu yaklaşım Avrupa güvenliği konusunda asıl yetkili örgütün NATO olduğunu, başka bir ifadeyle AB’nin savunma alanında NATO’nun koruyucu şemsiyesi altında bulunduğunun göstergesidir.¹⁴ Özellikle bu zirvede, NATO’nun baskın kültürü şu şekilde ortaya konmaktadır:

“...Maastricht Anlaşması’nın yürürlüğe girişini ve İttifak’ın, Avrupa ayağının güçlendirilmesi suretiyle bütün Müttefiklerin güvenliğine daha tutarlı bir katkı yapmasını sağlayacak olan Avrupa Birliği’nin kuruluşunu memnuniyetle karşılıyoruz. İttifak üyeleri arasındaki danışmalarda temel forumun ve Müttefiklerin Washington Anlaşması’ndan kaynaklanan güvenlik ve savunma taahhütlerine ilişkin politikalarda anlaşmaya varılacak yerin İttifak olduğunu teyit ederiz...”¹⁵

¹¹ The NATO Brussel Summit Declaration, Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, Brussels, 11 January 1994 <http://www.nato.int/docu/basicxt/b940111a.htm>, 27.10.2007.

¹² “Ayrılabilir ancak ayrılmamış bir kuvvet” (*separable but not separate*) tanımı transatlantik ilişkilerini tanımlamak ve hem Avrupa’yı hem de ABD’yi tatmin etmek amacıyla 1994 Brüksel Zirvesinde ortaya konan bir olgudur. Bu kavram, Avrupa bölgesinde, Avrupa’nın sorumluluğunda ancak NATO’ya bağlı, esnek, hızlı hareket edebilen, küçük birliklerden müteşekkil bir görev gücünü tanımlamaktadır. Bu yapılanma hakkında daha fazla bilgi için bkz. Asle Toje, “*The First Casualty in the Fight Against Terror: The Fall of NATO and Europe’s Reluctant Coming of Age*”, *European Security*, Vol. 12, No. 2, Summer 2003, s.64.

¹³ Stanley R. Sloan, *The United States and European Defence*, Chaillot Paper, No:39, Institute for Security Studies, European Union, Paris, April 2000, s.9.

¹⁴ Hasret Çomak, *Avrupa’da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye: Soğuk Savaş Sonrası Avrupa’da Güvenlik Yapılanması Sorunları*, Tasam Yayınları, İstanbul, Ekim 2005, s.44.

¹⁵ The NATO Brussel Summit Declaration, Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, Brussels, 11 January 1994

Diğer taraftan NATO, Sovyet Sonrası dönemde stratejik boşluk haline gelen Orta ve Doğu Avrupa ülkelerine doğru yönelmiş ve yine aynı zirvede “Barış İçin Ortaklık”(BİO) anlayışını geliştirmiştir. 1994 yılı Ocak ayında ABD Başkanı Bill Clinton’ın girişimiyle başlatılan BİO, Orta ve Doğu Avrupa’da bulunan eski komünist Blok üyelerini NATO ile yakınlaştırma amacı taşımaktadır.¹⁶

3 Haziran 1996 tarihinde, NATO Savunma Bakanları toplantısında AGSK olgusunun, NATO içerisinde geliştirilmesine karar verilmiştir. Bu zirvede, kolektif savunma anlayışından ziyade, geçici küçük görev güçlerinin AGSK kapsamında geliştirilmesi vurgulanmıştır.¹⁷ Diğer taraftan Berlin Zirvesi, Avrupa Birliği’nin üstleneceği kriz yönetimi operasyonlarında, NATO imkan ve kabiliyetlerinin kullanılmasına izin veren ve “Berlin-Plus” adıyla literatüre geçen ilişkiler sistemini ortaya koymuştur¹⁸. Bu sistem, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerinin de AB’nin güvenlik sisteminde söz sahibi olmasına olanak tanıyan bir durum yaratmıştır.¹⁹

Berlin Zirvesi sonrasında AB’nin güvenlik olgusuna NATO tarafından çözüm bulunmuş ve Doğu Avrupa’nın Batı’ya kazandırılması amacıyla, ABD’nin öncülüğünde BİO Projesine dahil edilen ülkeler, 1997 NATO Madrid Zirvesi sonucunda genişleme sürecinin bir parçası olmuşlardır. Bu noktada, Doğuya genişleme stratejisinin ilk uygulaması Polonya, Macaristan ve Çek Cumhuriyeti’ni yeni üye olarak almak suretiyle gerçekleştirmiştir.²⁰ AB’nin genişlemesine paralel olarak NATO’nun genişleme süreci, 2002 yılında

<http://www.nato.int/docu/basicxt/b940111a.htm>, 27.10.2007. Metnin Türkçesi için bkz.Esra Çayhan, Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye, Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi, Sayı. 3, 2002, s.48.

¹⁶ Bu ülkelerin, güvenlik örgütlenmesi aracılığıyla NATO’ya bağlanması, muhtemel AB üyeliklerine karşı özellikle ABD için bir avantaj yaratmıştır. Nitekim 2004 yılında bu ülkeler AB’ye üye olduklarında aynı anda NATO’nun da birer üyesi olmuşlar ve AB’nin güvenlik ve savunma alanında NATO’nun gölgesinde kalmasına sebep olmuşlardır. Bu noktada, 1994 yılında başlayan NATO’nun AB stratejisi, 2004 yılında başarıya ulaşmıştır.

¹⁷ John Gerard Ruggie, “Consolidating the European Pillar: The Key to NATO’s Future”, **The Washington Quarterly**, Vol.20, No.1,Winter 1997, s.115.

¹⁸ The NATO Berlin Summit Declaration, Madde 8, <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm>, 31.10.07.

¹⁹ The NATO Berlin Summit Declaration, Madde 7. <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm>, 31.10.07.

²⁰ Güney, a.g.e., s. 42.

yapılan Prag Zirvesi ile devam etmiştir.²¹ İlk genişleme stratejisi Rusya'yı provoke edebilme ihtimali olması itibariyle zamansız ve beklenenden pahalı olmuştur.²² Ancak devam eden ikinci genişleme dalgası ile birlikte Atlantik ittifakının daha da fazla güç kazandığı ileri sürülmektedir.²³

Berlin Zirvesinden 1 yıl sonra 1997 yılı içerisinde BAB'ın AB içerisindeki konumu güçlendirilmiştir. Bu dönemde süregelen Balkan trajedisi, Avrupa'nın ortasında meydana gelen bir insanlık dramına karşı AB'nin hiçbir müdahalede bulunamaması, 1991 yılından bu yana harcanan tüm çabaların sonuçsuz olduğunu göstermiştir.²⁴ Ne var ki, ABD'nin bölgeye müdahale konusundaki gönülsüzlüğü, müdahale edildiğinde ise hava gücünün etkin kullanımı vasıtasıyla, AB'nin ne kadar etkisiz kalabildiğini vurgulanması İngiltere'nin de dış politikasında değişiklik meydana getirmiştir.²⁵ Bu olay üzerine, İngiltere ve Fransa, 1998 yılında "*Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası*" (AGSP) olarak adlandırılan ve NATO'dan bağımsız bir ordu kurulması fikrini gün yüzüne çıkaran bildirgeyi yayınlamıştır. AGSP'nin kurucu antlaşması olarak ortaya konan St. Malo Deklarasyonu'nda; "*Avrupa Birliği uluslararası alanda rol oynayabilecek bir pozisyona ihtiyaç duymaktadır. Bu nedenle, AB, uluslararası krizlerde sorumluluk alabilmek için, yeterli*

²¹ 2004 yılında Baltık ülkeleri, Bulgaristan, Slovenya, Slovakya ve Romanya da NATO'ya tam üye olarak katılmışlardır.

²² NATO'nun genişleme stratejisi, uluslararası toplumda en fazla yankı uyandıran konulardan birisidir. NATO'nun I. genişlemesi sırasında Rusya ile NATO arasında çetin bir pazarlık sürecine girilmiş ve Moskova yönetiminin bu konuda ikna edilmesi ancak bazı tavizler sonucunda gerçekleştirilmiştir. NATO'nun ikinci genişlemesinde ise Rusya Federasyonu ile Batı arasındaki 11 Eylül 2001 sonrasındaki ortak tehdit algılamaları (terörizm gibi) etkili olmuş ve bu sefer Moskova yönetiminin ikna edilmesinde fazla zorluk yaşanmamıştır. Sydner J. Freedberg Jr., "About that Line at NATO's Door", National Journal, Vol.34, No.9, March 2002, s.634-635, (akt.) Güney, a.g.e., ss. 41-42, Diğer bir husus, NATO için Rusya, özellikle dönüşüm sürecinde çok büyük önem taşıdığıdır. Nitekim genişleme süresince Rusya'nın küstürülmemesi, daha iyi ilişkiler içerisine girilmesi daha da öncelikli bir hal almıştır. Bosna ve Kosova'da barışın yeniden tesisi için Rusya'nın da müdahil olması, 2002 yılında Rusya-NATO Konseyi'nin kurulmasına değin uzanmaktadır. Bu noktada NATO'nun genişleme stratejisinin, 'Rusya'ya rağmen' başarılı olduğunu vurgulamak mümkündür. Konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Luca Ratti, "Post-Cold War NATO and International Relations Theory: The Case for Neo-Classical Realism", *Journal of Transatlantic Studies*, Vol.4, No.1, 2006, s.93.

²³ Zoltan Barany, *The Future of NATO Expansion*, Cambridge University Press, Edinburgh, 2003, s. 3

²⁴ Jannis Sakellariou & Tamara Keating, "Safeguarding Multilateralism: The Urgency of European Defence", *The Brown Journal of World Affairs*, Vol.9, No.2, Winter/ Spring 2003, s.87.

²⁵ Jolyon Howorth, "Britain, France and the European Defence Initiative", *Survival*, Vol. 42, No. 2, Summer 2000, s. 33-35.

*düzeyde askeri destekle beslenen otonom bir kapasiteye sahip olmalıdır*²⁶ maddesiyle NATO-AB rekabetini başlatan süreci ortaya koymuştur. Nitekim bu maddede bahsi geçen hedeflere ulaşılması halinde, iki potansiyel sorun ortaya çıkmaktadır. Bunlardan birincisi; NATO'nun maddi varlıklarının gereksiz yere çoğalması diğeri ise AB üyesi olmayan NATO müttefiklerine karşı bir ayrımcılık yapılmasıdır.²⁷

Bu gelişmeler ışığında, NATO'dan bağımsız bir hareket içinde bulunulmasına karşı ilk tepki, St. Malo Zirvesinden hemen üç gün sonra, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'tan gelmiştir.²⁸ Albright'ın 3 D kuralı²⁹ olarak ortaya konan ve NATO-AB ilişkilerini özetleyen uyarı dizisinde, AB'ye karşı NATO tarafından geliştirilecek stratejinin izleri görülmüştür. Bunlardan birincisi, ABD ve Avrupalılar herhangi bir hizipleşmeden (no decoupling) uzak duracaklardır. Peters'e göre bunun anlamı, NATO'nun ağırlığının devam edeceğinin en net ifadesidir. İkincisi, İttifakın savunma kaynakları konusunda ABD ve Avrupalılar arasında gereksiz artışlara (No duplication) izin verilmeyecektir. Son olarak, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerine karşı herhangi bir ayrımcılık yapılmayacaktır. (No Discrimination). ABD'nin sert tepkisi, NATO bazında da devam etmiştir. Bu son madde özellikle Türkiye vurgusu üzerine oturtulmuştur. Sloan'a göre, bu son uyarı özellikle Türkiye'nin Avrupa güvenliği içerisindeki yerini korumak adına yapılmışsa da aynı durumdan o dönemde AB'ye üye olmayan Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan ile NATO üyesi Norveç, İzlanda ve Kanada üçlüsü de yararlanmıştı.

NATO'nun tepkisine resmîyet kazandıran en önemli karar, Nisan 1999 tarihinde NATO'nun Washington Zirvesinde onaylanan "Yeni Stratejik Kavram" olup 1998 tarihli St. Malo Deklarasyonu'na uyarılar da içermekte olup 1996 Berlin Zirvesinde alınan "AGSK'nın NATO içerisinde geliştirilmesi" fikrinin yinelenmesi tabanına oturtulmuştur. Bağımsız bir Avrupa ordusu kurulması, başta ABD

²⁶ British-French Summit St. Malo: 3-4 December 1998 Joint Declaration on European Defence, Madde 1- 2 , (Der.) Maartje Rutten, **From St. Malo to Nice: Core Documents**, Chaillot Paper 47, Institute for Security Studies, European Union, Paris, 2001, s.8.

²⁷ Charles A. Kupchan, "In Defence of European Defence: An American Perspective", **Survival**, Vol. 42, No.2, Summer 2000, s.16-32.

²⁸ Madelaine K. Albright, "The Right Balance Will Secure NATO's Future", **Financial Times**, 7 December 1998 , (aktaran) Rutten,s.10.

²⁹ *No Decoupling, No Discrimination, No Duplication.*

olmak üzere Türkiye ve Norveç'in, Avrupa güvenlik yapılanmasında saf dışı bırakılması anlamına gelmektedir. Buna göre, NATO imkân ve kabiliyetlerine bağımlı durumda bulunan AB'ye karşı, 1999 Washington Zirvesi bir cevap niteliğindedir. Nitekim Deklarasyonun kelime aralıkları irdelendiğinde, dönemin ABD Dışişleri Bakanı Madeleine Albright'in "3'D'si" olarak ortaya konan temel ilkeler görülmektedir. Yeni Stratejik Kavram'da, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklere karşı herhangi bir ayrımcılık yapılmaması ve bu devletlerin en üst seviyede AB tarafından sevk ve idare edilen operasyonlara katılması öngörülmüştür. NATO müttefikleri ile AB arasında şeffaf bir danışma mekanizmasının, mevcut NATO ve BAB kurumlarının üzerine bina edilmesi karara bağlanmıştır.³⁰ Avrupa'nın güvenlik anlamında bağımsızlığı, NATO'nun tümüyle katılmadığı operasyonlara Berlin-Plus ilkeleri gereğince, NATO imkânlarının kullanılmasına izin verilerek sınırlandırılmıştır. NATO prensipte bağımsız hareket eden AB'ye onay verirken bunu da 'İttifak güçlerinin tamamen üstlenmediği' durumlarla sınırlamıştır.³¹ İlgili maddeye bakıldığında Atlantik Konseyi;

"...a. İttifakın bir bütün olarak dışında kaldığı durumlarda, kararlar almak ve askeri harekâta olur vermek üzere Avrupa Birliği'nin özerk hareket edebilme yeteneğine sahip olma kararlılığını not ederiz.

b. Bu süreç ilerledikçe, NATO ve AB, NATO ile BAB arasında mevcut mekanizmalar temelinde etkin karşılıklı görüş alışverişi, işbirliği ve şeffaflığın gelişimini sağlamalıdır.

c. AB üye devletlerinin... savunma yeteneklerini güçlendirmek amacıyla gerekli önlemleri almaya dönük iradelerini övgüyle karşılıyoruz...

d. BAB içerisindeki mevcut görüş alışverişi düzenlemeleri temelinde, AB üyesi olmayan Avrupalı bağlaşıkların AB önderliğindeki krize müdahale operasyonlarına mümkün olan en üst düzeyde katılımının sağlanmasına son derece önem veririz...

³⁰ Stephaine Anderson & Thomas R. Seitz, "European Security and Defense Policy Demystified: Nation-building and Identity in the European Union", *Armed Forces & Society*, Vol. 33, No.1, October 2006, s.12.

³¹ Robert Hunter, "The European Security and Defense Policy: NATO's Companion or Competitor?" http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1463/, 15.02.07, s.55.

e. 1996'da Berlin'de alınan kararların... daha da ileriye götürülmesi konusunda kararlıyız..."³²

Yukarıda adı geçen 1996 Berlin Plus düzenlemelerine atfla madde üzerinde bir inceleme yapıldığında, 'AB üyesi olmayan müttefiklerin', operasyonlara katılımını öngören düzenleme ile NATO'nun (özellikle ABD'nin) AB üzerinde denetimi sağlanmaya çalışılmıştır. Bunun karşılığında AB'nin NATO imkânlarından faydalanması garanti edilmiştir;

"...AB'nin NATO planlama yeteneklerine erişiminin garanti edilmesi ve önceden tanımlanan NATO imkân ve yeteneklerinin AB öncülüğündeki operasyonlarda AB'nin kullanımına açık olacağı varsayımı..."³³

NATO'nun, Orta ve Doğu Avrupa'da genişleme stratejisinin bir yol haritası olarak, "Üyelik Eylem Planı" bu zirvede ortaya konmuştur. Son olarak Washington Zirvesi, "Savunma Yetenekleri Girişimi"(SYG) ile de Atlantik ittifakı içerisindeki güç farklılıklarını azaltma teşebbüsünde bulunmuştur.³⁴ Bu durum BAB önderliğinde yürütülecek operasyonları yürütme becerisi, eğitim, insan faktörü, kavram geliştirme, doktrin gibi konuları ele almaktadır. Çomak'a göre, SYG aynı zamanda Türk Savunma Sanayi politikası'nın Avrupa savunmasına daha fazla entegre olmasını sağlayacak önemli bir gelişmedir. Bu girişim ile ABD, AB üyesi ülkelerin Avrupa savunmasında daha etkin hale getirilmesini amaçlamaktadır.³⁵ Özellikle ABD, Atlantik ittifakında maliyetin önemli bir bölümünü yüklenmiştir. Ancak, hem Soğuk Savaşın sona ermesi hem 11 Eylül olayları ABD'nin savunma harcamalarında bir dalgalanma meydana getirmiştir. Bu noktada Avrupa'nın daha kendine yetebilir olması ABD için önemli bir duruma işaret etmektedir.³⁶

³² The North Atlantic Council, Washington Summit Communiqué, Washington, 24 Nisan 1999, Madde. 9.

<http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm>, 03.11.2007.

³³ The North Atlantic Council, Washington Summit Communiqué, Washington, 24 Nisan 1999, Madde. 10.

³⁴ The Reader Guide to the NATO Summit in Washington, 23-25 April 1999, Part 4, Strategy and Defence, s.61.

³⁵ Çomak, a.g.s., s. 65.

³⁶ Özellikle 2001-2003 arası dönemde ABD, savunma harcamalarının GSMH içindeki toplam payı 3,0'dan 3,7'ye yükselmiştir. Buna mukabil AB ülkelerinde genel ortalama GSMH'nin 2,0'ı kadardır. Bu noktada Atlantik ittifakı çerçevesinde toplam payın %70'i ABD tarafından karşılanmaktadır. AB ülkelerinin payı ise 2000-2003 arasında %31'den %28'e düşmüştür. (Oranlar hakkında detaylı bilgi için bkz.) Gustav Lindstrom, **EU-US Burdensharing: Who Does What**, Chaillot Paper, No.82,

Nisan 1999 yılında yapılan NATO Zirvesinde alınan kararlar ışığında, AB de girişimlerine devam etmiştir. Bu süreçte Haziran 1999 tarihinde yapılan Köln Zirvesi'nde AB, savunma için gerekli olan kendi öz kaynaklarının geliştirilmesi, savunma sanayinin yeniden yapılandırılması gibi konuları hükme bağlamıştır.³⁷ Ayrıca, Konseyin karar vermesi halinde BAB'ın görevlerinin AB içerisinde devam ettirilmesine karar verilmiştir.³⁸ AB'nin bağımsız bir ordu kurma fikrinin daha da güçlendirildiği ve kurumsallaşma sürecine girdiği Köln Zirvesi'nde dönemin NATO Genel Sekreteri Javier Solana, AB Dış Politika Yüksek Temsilcisi olarak görevlendirilmiştir. Bu durum, NATO'ya bir hoş görünme, işbirliğinin devamı niteliğinde diplomatik bir uygulama olduğu düşünülebilir.

1999 yılında hem AB için hem NATO için önemli kararların verildiği son hamle, 12-13 Aralık 1999 tarihli Avrupa Birliği Helsinki Zirvesi'dir.

NATO'dan bağımsız bir yapılanma içine girmenin ön koşulu, muhakkak, askeri ve teknolojik açıdan kendine yeterlilik olacaktır. Bu noktada, AB'nin temelde ihtiyaç duyduğu konu, askeri yeteneklerin artırılması ve etkin bir komuta yapısıdır. Helsinki Zirvesi bu sorulara cevap aramıştır. Bunlar 1999-2003 arasında askeri kapasitenin güçlendirilmesine yönelik yapılan çalışmaların ilk aşamasıdır. Zirve'de

Institute for Security Studies, European Union, Paris, September 2005, ss. 27-28, Burada rakamların ortaya koyduğu temel bir çelişki bulunmaktadır. Soğuk Savaş sonrasında Avrupa ülkeleri, gerek BAB gerekse AB aracılığıyla otonom bir AB ordusu kurmaya çalışırken, savunma bütçelerinde azalmalar meydana gelmektedir. ABD'nin yüklenmiş olduğu maliyetlere karşı AB tarafından kurulması arzulanan bu ordunun nasıl kurulacağı merak konusudur. Düşük bir maliyete katlanarak, NATO'dan bağımsız bir ordu kurulması günümüz şartlarında muhtemel görünmemektedir. Bunun yanı sıra, NATO'nun genişlemesi ile birlikte yeni katılan üyelerin askeri kurumlarını yeniden yapılandırma gerekliliği bulunmaktadır. Savunma harcamalarında azalmalar meydana getirerek bu hedefe nasıl ulaşılacağı da bir başka soru işaretidir. Bu ülkeler, hem NATO'nun, hem AB'nin yetenek geliştirme programlarına eşgüdümlü olarak katılmaktadırlar. Bir yandan NATO'dan bağımsız bir ordu kurulmaya çalışılırken, diğer taraftan AB'nin yeni üyelerinin, NATO'ya yaklaşma arzuları da yeni bir çelişki ortaya koymaktadır.

³⁷ European Council Cologne 3-4 June 1999, Madde 2, Rutten, s.41.

³⁸ 3-4 Haziran 1999 tarihinde Köln'de gerçekleşen AB Zirvesi'nde, BAB'ın 2000 yılında feshedilmesine karar verilmiş ve Petersberg görevleri olarak adlandırılan kriz yönetimi görevleri AGSP kasamına alınmıştır. Bu kararın arkasından BAB Bakanlar Konseyi 13 Kasım 2000 tarihinde Marsilya'da yaptığı toplantıda, BAB ile AB ve ilgili ülkeler arasında mevcut politik diyalogun sona erdirilmesini ve BAB çalışma gruplarının bir geçiş dönemi sonunda söndürülmesi kararlaştırılmıştır. 26 Şubat 2001 tarihinde imzalanan ve 1 Şubat 2003'te yürürlüğe giren Nice Antlaşması çerçevesinde BAB'ın AB içindeki rolüyle ilgili maddeler Maastricht Antlaşmasından çıkarılmış ve BAB'ın AGSP ile ilgisi kalmamıştır., Çomak, a.g.e., s.76.

“Temel Hedef” olarak adlandırılan belgede, AB’nin askeri alanda ne gibi faaliyetlerde bulunacağı ortaya konmuştur. Buna göre;

“...2003 yılına kadar aktif olması kararlaştırılan gücün 15 Tugaydan ve 60,000 kişiden oluşması benimsenmiştir. Bu güç, 60 gün içinde gerekli bölgeye sevk edilebilecek durumda donatılacak ve en az bir yıl süreyle intikal ettirildiği bölgede görevini sürdürebilecektir.

Bu güç Petersberg Görevlerini üstlenebilecek bir komuta kontrol ve kontrol yapısına kavuşturulacak, aynı zamanda istihbarat, lojistik ve muharebe destek unsurları ile diğer deniz ve hava unsurları ile takviye edilerek askeri açıdan kendi kendine yeterli bir güç olacaktır.

Böyle bir kuvvet yapısının toplam olarak 200,000 kişilik üst düzeyde eğitilmiş birliklerden oluşan ve rotasyon temeli üzerine harekât yapabilecek kullanılabilir bir kuvvet yapısı gerektireceği düşünülmektedir...”³⁹

AB’nin askeri özerklik arayışlarında Helsinki Zirvesi büyük önem taşımaktadır. Ancak NATO’nun Helsinki Zirvesi’nden sonra düzenlenen 15 Aralık 1999 tarihli NATO Brüksel Dışişleri Bakanları toplantısında AGSK konusundaki çalışmalarda, NATO Washington Zirvesinde alınan kararlar temel oluşturmuştur.⁴⁰

2000’lerin başlarında yaşanan 11 Eylül saldırıları ile birlikte, güvenlik teriminin tanımı daha da genişletilmiş, yeni tehditler üzerine yapılan söylemler artmıştır. Bu noktada hem NATO’nun hem de AB’nin bu konuda aynı doğrultuda hareket ettiğini söylemek mümkündür. NATO temel alındığında 2000’lerin ilk önemli Zirvesi Çek Cumhuriyeti’nin başkentinde yapılan *NATO Prag Zirvesi*’dir. Zirve öncesinde üç temel alan üzerinde anlaşmaya varılmıştır. Bunlar “yeni yetenekler, yeni üyeler ve yeni ortaklar” olarak zirve bildirgesi ile somutlaştırılmıştır.

Prag Zirvesi, soğuk savaş sonrası dönemin temel tehdidi olarak görülen “terör” sorununa bir çözüm bulma sürecidir. Topyekûn savaşa hazır ordular yerine, terörle mücadele ve kitle imha silahlarının yayılmasını önleme gibi konularda ittifakın geliştirilmesi amacıyla yeni yetenekler elde etme yoluna gidilmiştir. Bu noktada ilk atılım, “NATO

³⁹ Helsinki Zirvesi Sonuç Bildirgesi, Türkçesi için bkz. Çomak, a.g.e., s.49.

⁴⁰ Çomak, a.g.e., s.49.

Acil Mukabele Gücü” nün kurulması olmuştur.⁴¹ Bu oluşumun kurulmasındaki amaç, terör tehdidine karşı daha hızlı ve esnek hareket edebilme kabiliyetinin geliştirilmesidir. Ancak aynı zamanda Acil Mukabele Gücü, AB’nin geliştirmeye çalıştığı kriz yönetimi birliklerinin görevlerine çok benzediği de dikkat çekmektedir. Nitekim Acil Mukabele Gücü, bir tehdit ile mücadeleden çok insani yardımlar yapan “*yumuşak güç*” ilkesi ile hareket etmeye başlamıştır. Acil Mukabele Gücü’nün, Pakistan’da yaşanan 2005 depreminden sonra bölgeye yardımı ve Afganistan seçimlerinde güvenliğin sağlanması gibi operasyonlar örnek olarak gösterilebilir.⁴² Bu örneklerden hareketle, NATO, AB tarzında operasyonlara hazırlanırken güç indiriminde bulunmakta, AB ise NATO tarzı hareketler için güç artırımı içerisine girmektedir. Bu da iki örgüt arasındaki rekabeti gösteren başka bir husustur.

Prag Zirvesi’nde yeteneklerle ilgili bir diğer konu da, 1999 NATO Washington Zirvesi’nde ortaya konan SYG’ nin yeniden gündeme alınmasıdır. Prag Yetenek Taahhütleri olarak adlandırılan program, üye ülkelerin bireysel yeteneklerini geliştirmekten ziyade, ittifakın bir bütün olarak ihtiyacı olan yetenekleri vurgulamaktadır. Bunun yanı sıra müttefikler yine bireysel anlamda yetenek geliştirmeyi de taahhüt etmişlerdir. Nitekim 1999 ile 2002 arasında savunma yeteneklerinin geliştirilmesi konusunda bir ilerleme kaydedilememiştir.

Prag Zirvesinin diğer önemli yeniliklerinden biri de genişleme süreci konusundadır. Genişleme kararı ile birlikte Eski Sovyet Cumhuriyetlerinin, Merkezi ve Orta Avrupa Devletlerinin, Balkan ülkelerinin, diğer kıta Avrupası ülkelerine karşın ABD’nin küresel

⁴¹ NATO Acil Mukabele Gücü yüksek teknolojiye sahip, esnek, hızla konuşlandırılabilir, birlikte çalışabilir ve idame ettirebilir bir kuvvet içermektedir. Kara, hava ve deniz unsurlarını da içeren bu kavram, NATO’nun dönüşümü sürecinde üye ülkelerin askeri yapılarında iyileştirmeler yapan, birlikte çalışabilirlik adına bir katalizör görevi gören bir yapıya sahiptir. Bu güç, yeni tehditlerle mücadele konusunda NATO’nun askeri araçlarından birisidir. Temmuz 2003’de yapılan ilk prototip kuvvet Ekim 2006’da tam operasyonel hale getirilmesi hedeflenmiştir. 21.000 kişilik bu kuvvetin avcı uçakları, gemiler, ordu araçları, muhabere hizmet desteği, iletişim ve istihbarat desteğine sahip olması kararlaştırılmış ve söz konusu bir kuvvetin bir kriz anında 5 gün içinde konuşlandırılacak yetenekte olup aynı zamanda kendi kendini 30 gün idame ettirebilecek durumda olması beklenmektedir. Daha fazla bilgi için bkz. Güney, a.g.e., s. 47.

⁴² Frances C. Burwell, David C. Gombert, Leslie S. Lebl, Jan M. Lodol & Walter B. Slocombe, **Transatlantic Transformation: Building a NATO-EU Security Architecture**, Policy Paper, The Atlantic Council of the United States, March 2006, s. 3.

politikalarına şiddetle destek vermişlerdir.⁴³ Bu noktada, 2002 yılı itibarıyla nihai sonuç, NATO'nun (özellikle ABD'nin) AB'ye karşı geliştirdiği stratejinin başarıya ulaştığının kanıtlarından biridir.

NATO'nun Prag Zirvesi'nin uygulanmasında, terörle mücadele ön plana çıkmaktadır. Nitekim NATO'nun 2003 senesinde ilk kez "*alan dışına*⁴⁴" çıkmak suretiyle Afganistan'da ISAF'ın komutasını üstlenebilmiş olması da Prag Zirvesi'nin sonuçlarından biridir. Son olarak Prag Zirvesi'nde gösterilen kararlılık, NATO İstanbul Zirvesi'ne de zemin hazırlamıştır.⁴⁵

2003 yılına Avrupa Birliği cephesinden bakıldığında, NATO-AB ilişkilerinde önemli bir seviyeye geldiğini ortaya koyan yeni bir belge kabul edilmiştir. Avrupa'nın güvenlik anlamında dış dünyaya bakışının temel bir belgesi olarak kabul edilen "Avrupa Güvenlik Stratejisi"(AGS) nin kabul edilmesiyle birlikte aynı zirvede AB askeri kapasitesinin artırılmasına yönelik Temel Hedef 2010 adıyla yeni bir belge de kabul edilmiştir.

AGS içerisinde hem ABD'nin 2002 yılında kabul ettiği Ulusal Güvenlik Stratejisi(UGS) hem de 1999 yılında kabul edilen NATO Stratejik Konseptine atıflar bulunmaktadır. Bu belge ile Atlantik ittifakı içerisinde tehdide bakış ve mücadele yöntemi üzerine farklılıklar bulunmaktadır. Nitekim, Quille'e göre belge, Avrupa stratejik kültürünün oluşması konusunda bir köşe taşı iken aynı zamanda transatlantik çıkarlarını içermeyen kapsamlı bir güvenlik çerçevesi oluşturmuştur.⁴⁶ Bunun ispatı olarak Cebeci, AGS'nin tehditle mücadele konusunda ABD'den (ve doğal olarak NATO argümanı olarak da görülebilir) farklılıklarını iki terimin söylemini inceleyerek ortaya koymaktadır. AGS'nin ilk taslak metninde, ABD'nin 2002 UGS'sinde geçen terimle aynı kapsama işaret eden "*ön alıcı vuruş*" terimi, belgenin

⁴³ Güney, a.g.e., s.47.

⁴⁴ **Alan Dışılık Kavramı:** Soğuk Savaş döneminde NATO, müttefiklerinin savunmasını üstlenen ve Atlantik alanı ile sınırlı bölgesel bir askeri yapılanma idi. Ne var ki soğuk savaş sonrası dönemde NATO'nun güvenliğinin sağlanması için İttifak dışındaki bölgelerde istikrarın sağlanması şart görünmekteydi. 1990'larda NATO ilk değişim sürecini gerçekleştirirken, bunu değişik bölgelere yaymıştır. Bu noktada Barış İçin Ortaklık Projesi, Avrupa Atlantik Ortaklık Konseyi, NATO-Rusya İşbirliği ve Akdeniz Diyalogu bunlar arasında gösterilebilir. NATO, korumakla yükümlü olduğu sınırların dışına çıkmıştır.

⁴⁵ Güney, a.g.e., s.51.

⁴⁶ Gerrard Quille, "The European Security Strategy: A Framework for EU Security Interests?", *International Peacekeeping*, Vol. 11, No. 3, Autumn 2004. p. 422

son halinde “önleyici savaş” olarak değiştirilerek dorudan askeri açılımlar içeren bir terimin kullanılmasından vazgeçilmiştir.⁴⁷ Tehditle mücadele konusunda Atlantik ittifakı içerisindeki bakış farklılıkları resmi dokümanlar içerisinde de girmeye başlamıştır.

AGS ile aynı dönemde kabul edilen Temel Hedef 2010 adlı belge ise NATO-AB ilişkileri konusunda yeni açılımlar yaratmaktadır. Nitekim bu belgenin bazı maddeleri önem taşımaktadır. Belgede; Avrupa Savunma Ajansı'nın kurulması, hava ve deniz ikmal ile ilgili düzenlemeler, Savaş Gruplarının kurulması, uçak gemileri ve eklerinin elde edilmesine yönelik çalışmaların 2010 yılına kadar elde edilmesine ilişkin kararlar alınmıştır.

AB içindeki temel sorun kapasitenin güçlendirilmesi konusunda ortaya çıkmaktadır. Bu noktada NATO, AB'nin kapasite ve yetenek artırımı konusunda düzenlemeler yaparken, 2003 Haziran döneminde, AB'nin kendi kapasite artırımı metotlarını uygulayacak olan “Avrupa Savunma Ajansı”nın kurulma çalışmalarına başlanmıştır. Bu durum ABD'nin ortaya koyduğu savunma yetenekleri girişimi ile bir ikilik ortaya çıkarabilme potansiyeline sahiptir.

Savaş grupları kavramı ise AB'nin daha mobilize birlik ihtiyacından doğduğu düşünülen bir kavramdır. Nitekim Helsinki sürecinde ortaya konan AB Acil Müdahale Gücü'nün devletlerin gönüllü taahhütleri üzerine kurulması nedeniyle beklentileri karşılamadığı görülmektedir. Buna göre Savaş Grupları (AB SG), iyi eğitilmiş, savaş düzenine göre hazırlanmış her biri 1500 kişiden oluşan, 15 gün içinde hazırlanarak 30 günlük bir süre için konuşlandırılabilen kuvvetlerden oluşmaktadır.⁴⁸ (bu süre 120 güne genişletilebilir). Bu yapının diğer tüm kriz yönetimi birliklerinden daha esnek ve hızlı olduğu düşünülmektedir. Diğer taraftan Savaş Grupları, sadece bir devletin askerlerin tarafından oluşturulabileceği gibi aynı zamanda Avrupalı ülkelerden oluşan çok uluslu bir yapı da teşkil edebilmektedir. Hatta bu yapı AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiki ülkelere⁴⁹ de

⁴⁷ Münevver Cebeci, The European Security Strategy: A Reflection of EU's Security Identity?, Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi- Journal of European Studies, Vo. 12. No.1-2, 2004, s. 314

⁴⁸ **The EU Battlegroups**, Directorate-General For External Policies of The Union, European Parliament, 12 September 2006

⁴⁹ Buna örnek olarak Nordic Battlegroup adı altında Kuzey Avrupa için kurulan Savaş Gruplarına, bir AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiki Norveç katılmıştır. Ocak 2008'de başlayarak 6 ay için görev yapacaktır. Konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Gustav Lindstrom, **Enter the EU Battlegroups**, Institute for Security Studies, Paris, February, 2007. p.48

açaktır. 2004 yılında yapılan Askeri Yetenek Taahhütleri Konferansında, AB'ye üye aday devletler ve AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerinin, Savaş gruplarına dahil edilmesi kabul edilmiştir.⁵⁰

Ancak NATO-AB ilişkilerini yansıtan en önemli olgu, NATO'nun müdahale gücü olan NRF ile AB'nin müdahale gücü olan Savaş Grupları arasındaki benzerliklerdir. Bunlar dikkate alındığında, AB'nin gelecekte NATO'nun yerini alacak müdahalelerde bulunabilme olasılığı ortaya çıkmaktadır. Bu noktada Atlantik ittifakı içerisinde bir çatlak meydana gelmesi mümkün olabilir. NRF ile AB SG'nin birbirlerine olan benzerlikleri aynı zamanda müdahale konusunda da ipuçları vermektedir. Çünkü yine Temel Hedef 2010'da da belirtildiği gibi AB bu operasyonlar için, uçak gemileri ve eklerinin elde edilmesine dönük çalışmalar başlatmış aynı zamanda, hava ve deniz nakil-ikmal araçlarının da çalışmalarına başlanmıştır. Burada akla şu soru takılmaktadır. Yukarıda belirtilen "Petersberg Görevleri"ni ifa etmek amacıyla uçak gemisi ve eklerinin alınması düşünülebilir mi? İşte bu soru NATO-AB arasında ilişkilerde bir işbirliği olduğu kadar aynı zamanda bir rekabetin de bulunduğu tezini güçlendirmektedir.

Aynı dönem içerisinde NATO'daki gelişmelere bakıldığında, 27-28 Haziran 2004'de ilk defa 26 üye ülke İstanbul Zirvesinde toplanmıştır. İttifak üyeleri Büyük Ortadoğu Projesi'nde ittifakın rolünü sorgulamışlardır. Ancak temel kurgu, Prag Zirvesi'nde ortaya konan hedefleri operasyonel hale getirmek ve güçlendirmektir. İstanbul Zirvesi'nde alınan kararlar birkaç başlıkta sınıflandırılabilir.

Birincisi, Balkanlar'daki NATO varlığının, AB tarafından idare edilecek barış gücü EUFOR'a bırakılması, ancak Kosova'daki mevcut istikrarsızlığın hala devam ettiği ve KFOR'un varlığının bir süre daha devam ettirilmesi gerektiği karara bağlanmıştır.⁵¹

İkincisi, Irak'taki güvenlik güçlerinin eğitimine NATO katkıda bulunacaktır.⁵² Üçüncüsü, Kafkaslar ve Orta Asya'daki NATO varlığıdır.

⁵⁰ Military Capabilities Commitment 22 November 2004, **EU Security and Defense: Core Documents 2004**, Vol. 5, Insititute for Security Studies, Paris 2005.

⁵¹ Bu uygulamadan şu sonuç çıkarılmaktadır. AB bölgede görevi devralmasına rağmen hala NATO'nun bölgede bulunması, diplomatik anlamda NATO'nun üstün gücünü vurgularken, askeri anlamda halen yeteneklerin geliştirilemediği izlenimi de uyandırmaktadır. Nitekim, 2004 Marında bölgede yeniden olayların patlak vermesiyle NATO'nun bölgedeki varlığı daha da anlam kazanmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Güney, a.g.e., s. 55.

⁵² Güney'e göre bu sembolik kararda amaç, ittifak içerisinde oluşan çatlağın (özellikle ABD'ye karşı Fransız-Alman muhalefeti) giderilmesi, uyum ve birliğin bir ifadesi olması amaçlanmıştır. Nitekim

NATO'nun Kafkasya'daki varlığı, AB ile arasındaki üstü örtülü rekabetin kanıtlarında birisidir. Bölge'nin NATO için önemi büyüktür. Özellikle Gürcistan ve Azerbaycan, NATO'nun doğuya doğru genişleme stratejisini, Batı sistemi içinde bulunmanın daha kolay ve etkili yollarından biri olarak görmektedir. Ermenistan da dahil olmak üzere, üç ülke Kafkasya'da NATO ile Bireysel Ortaklık Eylem Planı çerçevesinde ilişkilerini sürdürmektedir.⁵³ NATO Kafkasya bölgesine bu zirve kararı ile özel temsilci atamıştır.

Olayın AB boyutuna bakıldığında ise NATO'nun uygulamasına benzer bir durum ile karşılaşılır. NATO'nun alan dışılık kavramına benzer bir şekilde AB bölge ülkelerini "*Komşuluk Politikası*"na dahil etmiştir. Diğer taraftan bölgeye de bir Özel Temsilci atamak suretiyle ilişkileri derinleştirme yoluna gitmektedir. Nitekim Bulgaristan ile Romanya'nın 2007 yılında üye olmasıyla, AB'nin sınırları Karadeniz'e ulaşmıştır. Bu nedenle Kafkasya ve Orta Asya'da AB'nin yakın ilgisine girmektedir. Enerji konusunda AB'nin Rusya dışı kaynaklara yönelmesi, Hazar havzasına hakim olma yolundan geçmektedir.⁵⁴

28-29 Kasım 2006 tarihlerinde NATO üyesi devlet ve hükümet başkanlarının katılımıyla Riga'da düzenlenen zirvenin; yine ABD'nin Transatlantik ilişkilerin geliştirilmesi, ve gelişen ve etkinleşen AGSP karşısında NATO'nun öne çıkarılması konusundaki istek ve baskıları ile sonuçlandığı görülmektedir. 26 üye ülkenin tümü ele alındığında şu netice ortaya çıkmaktadır: "Ne NATO'suz, ne de NATO'yla".⁵⁵ Riga Zirvesi'nin metnine bakıldığında, genel izlenim, ABD'nin Avrupa üzerindeki denetimini devam ettirebilmesi için gereken NATO ağırlığının sağlanmış olmasıdır.

İstanbul Zirvesi sırasında Irak'taki egemenliğin 48 saat önce Irak geçici hükümetine devredilmiş olması, Irak Başbakanı Allawi'nin NATO'dan talep etmiş olduğu eğitim ve techizat ile ilgili yardımları meşru bir zemine oturtmuştur. Güney, a.g.e., s.56.

⁵³ Kamil Ağacan, "Güney Kafkasya", **Stratejik Öngörü 2023**, Asam Yayınları, Ekim 2006, s. 25.

⁵⁴ Aynı bölge üzerinde hem AB'nin hem ABD'nin aynı hedefe yönelik gidişat gösterse de, AB'ye karşı ABD, Kafkasya ülkelerinin NATO'ya daha fazla yakınlaşmasını sağlayarak stratejik üstünlüğü yakalamıştır. Ne var ki, AB'nin bölgeye yönelik ekonomik yardımları ile AB sivil bir sempati kazanarak bölge ülkeleri ile daha iyi ilişkiler kurma yoluna gitmektedir. Bu noktada araçlar farklı olsa da amaçlar aynıdır. Ancak bu olgunun varlığının, gelecekte potansiyel bir NATO-AB uyuşmazlığını meydana getirmesi muhtemeldir. Konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Ağacan, a.g.e., s. 25.

⁵⁵ Yılmaz Aklar, NATO Riga Zirvesi: "ne NATO'yla, ne de Nato'suz", **Stratejik Analiz**, Ocak 2007, s.63. <http://www.asam.org.tr/temp/temp300.pdf> 04.12.07.

NATO'nun, Avrupa üzerindeki baskın kültürü, doğrudan AB'nin müdahale alanı içerisinde bulunan Afrika ve Avrasya gibi bölgelerde de görülmektedir. Nitekim NATO'nun bu bölgelere müdahalede bulunması halinde AB'nin etkinliğinin azalabileceği söz konusu olabilir. Böyle bir sonuç NATO ve AB arasında yaşanan ve artan bir rekabetin varlığını da gözler önüne sermektedir.

Bu iki örgüt arasında rekabetin yaşandığı, NATO'nun en güçlü müttefiklerinden biri olan Türkiye'nin, Genelkurmay İkinci Başkanı Orgeneral Ergin Saygun tarafından da şu şekilde belirtilmektedir;

"...Bazı ülkeler de, AB'nin sorumluluğunda olduğuna inandıkları Afrika'ya, NATO'nun müdahil olmasını önlemeye çalışmaktadır. Mesela, NATO'nun amiral gemisi olarak kabul edilen NATO Mukabele Kuvvetinin harekate hazırlık denetlemesinin, Afrika'da bir yerde yapılmasına, NATO içindeki bazı AB ülkeleri karşı çıkmış ve denetleme tatbikatı için başka bir yer seçilmek zorunda kalmıştır. Kısacası NATO ve AB arasında şiddetli bir dünyayı paylaşım rekabeti yaşanmaktadır..."⁵⁶

1990'lardan sonra birbirinin peşi sıra devam eden zirvelerde, NATO'nun Avrupa güvenliği üzerinde dominant etkisi devam ettirilmeye çalışılmış ancak aynı zamanda AB'nin de NATO'dan bağımsız ordu kurma projeleri artarak devam etmiştir. Her iki örgütün de birbiri ile işbirliği içerisinde olduğu görülse de temelde iki örgüt arasındaki rekabet olay bazında ortaya konmaya çalışılmıştır. Eğer 1990'lardan bu güne NATO'ya ihtiyaç duymadan (NATO'dan tamamen bağımsız) bir savunma örgütü kurulması hedeflenmiş olsaydı, kuşkusuz materyal eksiklik, askeri birikim yetersizliği ve planlama sorunları nedeniyle kaderi 1954 yılında kurulmadan reddedilen Avrupa Savunma Topluluğu projesi ile aynı olacaktı. Bu nedenle günümüzde bile AB'nin savunma mekanizmasının altyapısını sağlayan örgüt NATO olarak kalmıştır.

Bu noktada Türkiye'nin, AB'ye üye olmasına kadar geçecek zamanda Türkiye'nin çıkarlarının zarara uğramaması ve AB öncülüğündeki harekâtların Türkiye'nin çıkarlarını olumsuz etkilememesi önem taşımaktadır. Oysa muhtelif platformlarda,

⁵⁶ Ergin Saygun, "Değişen Güvenlik Ortamında NATO, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler" Konulu Uluslararası Sempozyum Bildirisi, Harp Akademileri Komutanlığı, 31 Mart 2007

Türkiye'nin NATO, BAB ve AB'deki hak ve kazanımları göz ardı edilmek istenmektedir. ⁵⁷ Nevar ki AB'nin (dolayısıyla BAB'ın) NATO'ya olan bağımlılığı, temelde özgün bir AB ordusunu kurmaya engel iken, bu engeli çıkaran en önemli uluslararası aktörün de Türkiye olduğu yadsınamaz bir gerçektir.

3. NATO-AB İlişkilerinde Türkiye Faktörü

Türkiye, NATO, AB üçlüsünün ilişki düzenine bakıldığında, çok boyutlu bir ilişki örüntüsü ile karşılaşmaktadır. Türkiye bu örgütler için neden önemlidir sorusuna verilecek cevap, ulaşılabilecek sonuç açısından önem taşımaktadır. Bu noktada Türkiye'nin NATO içerisinde diğer ülkeler karşısında mukayeseli üstünlüğü bulunduğu varsayımından hareketle, duruma bir de AB açısından yaklaşmak gerekmektedir. Güvenlik penceresinden bakıldığında neden Türkiye sorusuna verilen en kapsamlı ve öz yanıt şu şekilde ortaya konabilir. Baş'a göre Türkiye faktörüne, AB perspektifinden bakıldığında, Soğuk Savaş sonrası dönemde Türkiye'nin AB güvenliği üzerinde etki eden 3 farklı özelliği bulunmaktadır. Bunlar;

1. Türkiye'nin NATO'daki konumu
2. Askeri kapasitesi
3. Jeostratejik konumu.⁵⁸

Bunların yanı sıra, Türkiye, Avrupa için güvenlik riskleri taşıma niteliğine de sahip bulunmaktadır. Bunlar, Türkiye'nin Arap ülkeleri ile olan ilişkilerindeki istikrarsızlık, halledilmemiş bir Kıbrıs sorunu ve bu nedenle Yunanistan ile mevcut bulunan istikrarsızlığın devamı, Orta Asya ve Kafkasya'da meydana gelen istikrarsızlıklardan doğrudan etkilenme gibi hususlar soru işaretleri meydana getirmektedir.⁵⁹

AB'ye tam üye olmayan ancak Avrupa'yı ilgilendiren her türlü güvenlik sorunlarından doğrudan etkilenen Türkiye'nin, Avrupa güvenliğindeki kilit konumu hem ABD hem Avrupalı birçok devlet tarafından tartışma konusu haline gelmiştir. Petersberg görevlerinin icrasında hedef alınan bölgelerde Türkiye'nin de söz hakkının bulunması önemlidir. Avrupa'nın güvenliğini etkileyen 16 sıcak bölgenin 13 tanesi Türkiye'nin çevresinde bulunmaktadır. Bu verilerden

⁵⁷ Aklar, s.63

⁵⁸ Meltem Müftüler-Baç, "Turkey's Role in the European Security and Foreign Policies", *Security Dialogue*, SAGE Publications, Vol.31, No.4, 2000, s.490.

⁵⁹ Baç, a.g.m., sf. 490.

hareketle Türkiye'nin, sadece bir NATO müttefiki değil aynı zamanda gelişmeleri etkileyebilecek kapasiteye sahip bölgesel bir aktör olduğu gerçeği ortaya çıkmaktadır.⁶⁰

Bu nedenle, Türkiye'nin temel sorunu Avrupa'nın güvenliği konusunda kararların alındığı AGSP' nin karar mekanizmasında yer almaktır. Türkiye'nin AB üzerinde talepleri iki temel metne dayanmaktadır.

Bunlardan birincisi, 20 Ekim 1992 tarihinde Batı Avrupa Birliği Bakanlar Konseyi'nin Zirve toplantısında, AB üyesi olmayan Avrupalı NATO müttefiklerine BAB tarafından "ortak üye statüsünün" verilmesi karara bağlanmıştır.⁶¹ Buna göre; "Ortak üyeler, askeri operasyonlara güç sağlama yükümlülüğüne girmeleri halinde tam üye gibi BAB'da görev alacaklardır."⁶² Bu durumda NATO 5.madde kapsamına girmeyen faaliyetlerde ortak üyelerin BAB yapısına sıkıca entegre edilmesi

⁶⁰ Münevver Cebeci, "A Delicate Process of Participation: The question of participation of WEU Associate Members in decision-making for EU-led Petersberg operations, with special reference to Turkey", Occasional Paper, <http://aei.pitt.edu/673/01/occ10.html>, 10.12.06.

⁶¹ Batı Avrupa Birliği (BAB) içerisinde 4 tür üyelik statüsü bulunmaktadır.

Tam Üyelik Değiştirilmiş Brüksel Antlaşması'na taraf olan, AB üyesi ülkeler tam üyedir. Ayrıca tam üyelik için Aralık 1991'de Maastricht Antlaşması ile AB üyeliği koşulu getirilmiştir. Bu şartları taşıyan ülkelerin diledikleri takdirde gözlemci statüsünü korumalarına da imkan tanınmıştır. Belçika, Fransa, Almanya, Yunanistan, İtalya, Lüksemburg, Hollanda, Portekiz, İspanya ve İngiltere tam üye olmayı benimsemiştir.

Ortak Üyelik Maastricht ile NATO üyesi olup, AB üyesi olmayan ülkelere ortak üyelik hakkı tanınmıştır. Ortak üyeler Başkanlık ve Daimi Komisyon toplantıları dışındaki diğer komisyon toplantılarına oy hakkına sahip olarak, genel kurul toplantılarına ise yalnızca konuşma ve önerge verebilme hakkına sahip olarak katılabilmektedir. Ayrıca ortak üyeler Asambelenin Konseyin Yıllık Raporuna cevabına ilişkin raporunda da komisyonlardaki görüşmeler sırasında oy kullanamamaktadır. İzlanda, Norveç ve Türkiye Maastricht Antlaşmasıyla, NATO'ya kabul edilmelerinin ardından Çek Cumhuriyeti, Polonya ve Macaristan 23 Mart 1999 tarihli BAB Konseyi kararıyla ortak üye olmuştur.

Gözlemci Üyelik tam üye olmak üzere gerekli koşullara sahip bazı ülkeler, bu haklarını saklı tutarak gözlemci statüsünde bulunmayı tercih etmiştir. Gözlemci üyelik, komisyon ve genel kurul toplantılarına yalnızca konuşma yapma hakkına sahip olarak izlemek isteyen ülkeler için oluşturulmuş bir statüdür. Avusturya, Danimarka, Finlandiya, İrlanda ve İsveç gözlemci statüsünde bulunmayı tercih eden ülkelerdir.

Ortak Katılımcılar Genel Kurul ve komisyon toplantılarına oy verme hakkına sahip olmaksızın katılma hakkının tanındığı eski doğu bloku ülkelerinin bulunduğu statüdür. Bulgaristan, Estonya, Letonya, Litvanya, Romanya, Slovak Cumhuriyeti ve Slovenya ortak katılımcıdır. http://www.tbmm.gov.tr/ul_kom/bab/orta/yapi_babuyelik.htm

⁶² WEU Council of Ministers, Rome, 20 November 1992. (akt.) Natalie Tocci & Mark Huben, **Accommodating Turkey in ESDP**, CEPS Policy Brief, No. 5, Center For European Policy Studies, Mayıs 2001, s.2.

öngörülmüştür. Bu durum Türkiye için tam anlamıyla karar verme sürecine katılma hakkı sağlamıştır. Konseyin çoğunluğunun aksi halde karar vermemesi halinde bu üyeler Konsey toplantılarına katılma hakkı elde etmişlerdir.⁶³Ancak, Nice düzenlemeleriyle birlikte BAB'ın fonksiyonları AB'ye devredilince, ortak üyelik kavramı da anlamını yitirmiştir. BAB ortak üyeliğinden doğan hakları ortadan kalkınca da Türkiye Berlin Plus olarak bilinen süreci, NATO'da sahip olduğu veto kartını kullanarak geciktirmiş; fakat daha sonra uğradığı baskılar sonucu, sınırlı bazı kazanımlar karşılığında AGSP operasyonları kapsamında AB karar mekanizmasının dışında bırakılmaya rıza göstermek zorunda kalmıştır.

İkinci husus, Türkiye'nin AGSP'ye katılma taleplerinin gerekçesini oluşturan, ikinci bölümde üzerinde durulan, 24 Nisan 1999 tarihli NATO Washington Zirvesi kararları oluşturmaktadır. Washington Zirvesinde belirtilen AB'nin otonom kriz yönetim operasyonları yapabilme hakkı, AB üyesi olmayan müttefiklerin BAB kapsamında yararlandıkları haklar ve statü temelinde AGSP'ye katılımı koşuluna bağlanmıştır. Zaten aynı Zirve NATO-AB ilişkilerini NATO-BAB arasında bulunan mevcut mekanizmalar üzerinden sürdürüleceğini teyit etmiştir.⁶⁴

Bu noktada Türkiye; AB'nin hareket planlaması da dahil olmak üzere, NATO'nun müşterek imkan ve kabiliyetlerine "güvenceli" ve "süresiz erişimi"nin Washington Zirvesi'nde ortaya konduğu gibi benimsenmesini kabul etmiş ve "güvenceli erişimin" yalnızca Türkiye'nin "güvenceli katılımı"nın sağlanması halinde gerçekleşeceğini vurgulamıştır.

Ancak Avrupa Birliği uluslararası hukuktan doğan haklar mevcut iken, Helsinki, Feira ve Nice Zirvelerinde, Türkiye'ye sadece istişari nitelikte haklar tanınmıştır. Bu durum, Türkiye'nin beklentilerini karşılamamış ve Türkiye nedeniyle AGSP sistemi kilitlenmiştir. Helsinki Zirvesinden sonra gerçekleşen 14-15 Aralık 2000 tarihli NATO Brüksel Dışişleri Bakanları toplantısında, Türkiye, AB'nin NATO imkân ve kabiliyetlerinden faydalanmasını kabul etmesi için üç temel şart ileri sürmüştür.

⁶³ Tocci & Huben, a.g.e., s.3.

⁶⁴ Çomak, a.g.e. s.74.

1. Avrupa'nın oluşturacağı Acil Müdahale Gücü, NATO müttefikleri arasında kullanılmayacaktır. (Ege, Kıbrıs gibi sorunların çözümlerinde AB ordusu kullanılmayacaktır)⁶⁵

2. Türkiye, NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılacağı operasyonlarda mutlaka karar mekanizmalarına katılmalıdır.

3. NATO imkân ve kabiliyetlerinin kullanılmayacağı otonom AB operasyonlarında ise Türkiye'nin ilgi alanlarında olan bölgelerde (Kafkaslar, Balkanlar ve Ortadoğu gibi) Türkiye yine karar mekanizması içinde bulunmalıdır.⁶⁶

Türkiye'nin kilit rolünü özetleyen esas husus, NATO-AB rekabetinde NATO'nun üstün gelmesi olgusuna dayandırılabilir. Nitekim NATO'nun herhangi bir üyesi bile AB'nin kriz yönetimindeki rolünü etkileyebilmektedir. Türkiye'nin ise NATO'nun en önemli müttefiklerinden birisi konumunda olması, bu durumu AB aleyhine daha da zorlaştırmaktadır. M. Baç'a göre, *NATO'nun Washington Zirvesi'nde alınan kararlara göre herhangi bir AB harekâtının başlatılabilmesi için Türkiye'nin oyunun da söz konusu olduğu NATO Konseyi'nin onayı gerektiği göz önünde bulundurulduğunda, AB'nin her harekâta Türkiye'yi ikna etmesi gerekeceği açıktır.*⁶⁷

Bu süreçte, Türkiye'yi ikna teşebbüslerine ABD de dahil olmuştur. Nitekim NATO'nun çıkarlarının da bu durumdan zarar görmesi mümkündür. AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin durumlarına ilişkin çalışmalar 2001 yılına kadar sürdürülmüştür. Mayıs-Aralık 2001 döneminde ABD ve AB adına İngiltere ile yapılan üçlü görüşmeler sonucunda Türkiye ve diğer AB üyesi olmayan NATO

⁶⁵ Türkiye'nin AGSP bağlamında temel korkusu, AB tarafından oluşturulan Acil Müdahale Gücü'nün Kıbrıs, Ege Sorunlarının askeri yöntemlerle çözümü durumunda kendisine karşı kullanılmasıdır. Bu nedenle NATO ve AB arasında kurulan, işleyen bir idare sistemi Türkiye'nin bu kaygılarını da giderecektir. Konu ile ilgili daha fazla bilgi için bkz. Özlem Terzi, "New Capabilities Old Relationships: Emerging ESDP and EU-Turkish Relations", *Southeast European Politics*, Vol.3 No.1, June 2002, s. 56.

⁶⁶ Çomak, a.g.e.,s.54.

⁶⁷ Meltem Müftüleri Baç, *Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler*, Alfa Yayınları, Eylül 2001, s.189

müttefiklerinin durumlarını düzenleyen bir “Yaklaşımlar Paketi”⁶⁸ geliştirilmiştir. Özellikle bu paket, Türkiye’nin olası bir Türk-Yunan geriliminde AB’nin Yunan tarafında saf tutmasını engellemeye dönüktür.

14–15 Aralık 2001 tarihinde düzenlenen AB Laeken Zirvesi’nde ABD, İngiltere ve Türkiye’nin görüşmeleri sonucu ortaya çıkan “Ankara Mutabakatı”na Yunanistan itiraz etmiş ve Zirve sonunda bir sonuç elde edilememiştir. Ancak 21–22 Kasım 2002 NATO Prag Zirvesi’nde NATO üyeleri, ittifakın katılmadığı operasyonlarda AB’nin NATO imkân ve kabiliyetlerine erişimine müsaade etmeye hazır olduklarını dile getirmişlerdir. 16 Aralık 2002 tarihinde NATO ve AB arasında Brüksel Antlaşmasının imzalanmasıyla, NATO imkânlarına güvenceli erişim garantisi elde edilmiştir.⁶⁹ Türkiye’nin nasıl ikna edildiği konusunda bazı yorumların yapılması doğru olacaktır.

Konu derinlemesine incelenirse o döneme rasgelen iki olgunun varlığı dikkat çekmektedir. Tarihe bakıldığında 21-22 Kasım 2002’dir. Yani, bu durum 12–13 Aralık 2002 tarihinde yapılacak AB Kopenhag Zirvesi’nin hemen öncesinde gerçekleşen bir Türkiye’yi ikna turudur. Kopenhag Zirvesi öncesinde genel beklenti Türkiye’nin tam üyelikle ilgili sürecinde kat ettiği aşamanın tespitidir. Nitekim Zirve’de, “Aralık 2004’te AB Komisyonunun rapor ve tavsiyesine dayanarak Türkiye’nin Kopenhag siyasi kistaslarını yerine getirdiğine karar verildiği takdirde, katılım müzakerelerinin gecikmeksizin başlatılacağı kararlaştırılmıştır.

Yine tarih üzerinden konu irdelenirse, ikinci olgu Kıbrıs sorunu ile ilgilidir. Kıbrıs sorununun çözümüne yönelik ortaya konan Annan Planının, yukarıda bahsi geçen ve Türkiye-AB ilişkilerinde çok büyük önem arz edeceği önceden tespit edilen 21–22 Kasım 2002 NATO Prag Zirvesi’nden on gün önceye denk gelmektedir. 11 Kasım 2002 Annan Planı, 21 Kasım’da yapılan NATO toplantısı ve 12 Aralık’ta yapılan Kopenhag Zirvesi’nin hemen öncesindedir. Nitekim Türkiye’nin 16

⁶⁸ Yaklaşımlar Paketi: (1)AB, sadece kendi olanaklarını kullanacağı otonom operasyonlarda Türkiye gibi NATO üyesi olup AB üyesi olmayan ülkelerin katılımında AB Konseyi’nin daveti esas alınacaktır. AB Konseyi Türkiye’nin bulunduğu coğrafyada ulusal güvenliğini ilgilendiren konularda yapacağı otonom operasyonlar öncesinde Türkiye ile müzakerelere devam edecektir. Müzakerelerde Türkiye’nin görüş ve endişelerini dinleyecek olan Konsey, kararında bu endişeleri de dikkate alacaktır.Son karar ise AB Konseyi tarafından verilecektir. (2) AB, NATO müttefiklerinden herhangi birinin taraf olduğu Kıbrıs, Ege ve benzeri sorunların çözümünde AB üyesi olmayan NATO müttefiki Türkiye’ye karşı kuvvet kullanmayacaktır. (akt.) Çomak, a.g.e., s.54.

⁶⁹ Çomak, a.g.e., s.55.

Aralık 2002 tarihinde konu ile ilgili ikna edilmesinin, bu sürecin bir sonucu olması kuvvetle muhtemeldir. Bu süreçte Türkiye'nin diğer stratejik öncelikleri ile AGSP arasında bir seçim yaptığı değerlendirilebilir.

Konu ile ilgili farklı görüşler ileri sürülmektedir. Çayhan'a göre, Türkiye'nin daha AB'ye üye olmadan AB sistemini kilitleyen bir ülke gibi davranması, AB ile ilişkileri açısından sağlıklı bir durum değildir. Laeken zirvesi bildirisinde, Türkiye ile üyelik müzakerelerini açma zamanının yakınlığının ifade edilmesi, Türkiye için memnuniyet verici bir gelişme olmuştur. Ne var ki, bu durum teslimiyetçi ve kendi çıkarlarını kollamayan bir ülke konumunda olması gerektiği anlamı çıkarılmamalıdır.⁷⁰

Öte yandan Özdal ve Genç, sorunun Türkiye lehine çözümlendiğine, Ankara Mutabakatı ile Türkiye, müzakere sürecinde Türkiye'nin elinde bir koz olarak bulundurabileceği NATO üyeliğinden doğan veto kartını pasifleştirerek pazarlık gücünü zayıflatmıştır. Oysa bu kozun daha etkin kullanılması halinde, Türkiye'nin, AB'nin ilk genişleme süreci içine alınması kuvvetle muhtemeldir.⁷¹

Tüm bu durumlara rağmen, AGSP' nin gelişim süreci içerisinde Türkiye'nin, birçok tam üyeden daha fazla katkısı olduğu gözlemlenmektedir. Türk Dışişlerinin hazırladığı raporda Türkiye'nin NATO ve AB öncülüğünde sevk ve idare edilen operasyonlara yaklaşık 1290 asker gönderdiği, aynı zamanda AB tarafından idare edilen operasyonlara destek verme konusundaki irade beyanını da ortaya koymaktadır.⁷²

Son olarak, Türkiye'nin NATO ve AB arasında potansiyel bir sorun olarak duran en önemli konulardan birisi de NATO üyesi olmayan AB üyesi ülkelerin statüsü konusundadır. Nitekim son genişleme dalgası ile birlikte AB'ye tam üye olarak kabul edilmiş üyeler arasında AGSP kapsamında bulunan ancak NATO üyesi olmayan ülkeler bulunmaktadır. Özellikle Türkiye'nin veto kartını elinde bulundurduğu Güney Kıbrıs, NATO'ya üyelik için sırada bekleyen

⁷⁰ Esra Çayhan, "Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye", *Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi*, Sayı. 3, 2002, s.48.

⁷¹ Barış Özdal & Mehmet Genç, *Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri*, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005, s. 207-208

⁷² *Facts and Figures on Turkey's Operational Contributions To NATO and EU Operations*, <http://www.sipri.org/archive/ab/ESDPTurkeyFacts.doc>, 05.12.07

ülkelerden birisidir. Nitekim Güney Kıbrıs'ın NATO üyeliği, Türkiye ile müzakerelerin yürütülmesi için gereken bir yol haritası olan "Müzakere Çerçeve Belgesine" bile konu olmuştur. Belgenin 7. maddesine göre;

"...Katılıma kadar geçecek sürede, Türkiye'den aşamalı olarak üçüncü ülkelere yönelik politikalarını ve uluslararası organizasyonlar içindeki tutumunu (tüm AB üye devletlerinin bu organizasyonlara ve düzenlemelere üyeliğiyle ilgili olanlar da dahil) Birlik ve üye devletler tarafından benimsenen politikalar ve pozisyonlarla uyumlu hale getirmesi talep edilecektir..."⁷³

Konu ile ilgili üstü örtülü şekilde Güney Kıbrıs'ın NATO üyeliğinin, Türkiye tarafından veto edilmemesi gerektiği Türkiye ile AB arasında müzakereleri düzenleyen belgeye girmesi de Türkiye'nin AGSP'deki önemini ortaya koyarken, müzakere sürecinde ne tür güvenlik sorunlarıyla karşılaşacağına da altını çizmektedir.⁷⁴

Süreç içerisinde Türkiye'nin konumu tartışma konusu haline gelmişken, tüm yapılan ikna çabaları ve düzenlemelerine rağmen Türkiye'nin elde edilen çıktıdan tam anlamıyla tatmin olduğunu söylemek güçtür. Nitekim alınan sonuç itibarıyla Türkiye, AB kriz yönetim sürecinde karar verme merkezinin dışında tutulmuştur. Bu konuda Tocci ve Emerson, Türkiye'ye karşı izlenen bu stratejiyi bir "haksızlık ve ayrımcılık" olarak görmektedir. Nitekim Türkiye'nin BAB'daki üyelik durumu ve aynı zamanda Washington Zirvesinde elde ettiği kazanımların ihlal edildiği bir gerçektir.⁷⁵

Türkiye'nin kilit konumu ortada iken, rekabet halinde bulunduğunu varsaydığımız NATO ve AB'nin Türkiye'yi bir sorun olarak mı yoksa bir ortak olarak mı gördüğü merak konusudur. Bu

⁷³ Müzakere Çerçeve belgesi, Madde 7.

⁷⁴ Müzakere Çerçeve Belgesinin 7.maddesi Hırvatistan için hazırlanan müzakere çerçeve belgesinde de yer almaktadır. Ancak, Türkiye Müzakere Çerçevesi'nde, "AB üyesi devletlerin diğer uluslararası örgütlere üyeliği" konusuna özellikle değinilmekte ve böylelikle, açıkça ifade edilmese de, G.Kıbrıs'ın NATO üyeliğine engel olunmaması kastedilmektedir. Ancak, Konsey'in onayladığı Başkanlık Bildirgesi, bu maddenin, Türkiye'nin karar alma özerkliğine zarar veremeyeceğine açıklık getirmektedir. Zira veto mekanizması tek taraflı bir işlemdir ve bir uluslar arası örgüte üye olan ülkelerce münferiden kullanılır. Bu noktada, egemen bir devlet olan Türkiye'nin de gerek NATO gerek diğer uluslararası örgütlerdeki veto hakkı saklıdır. Kaldı ki, Türkiye'nin milli menfaatleri gerektiriyorsa zaten veto hakkı kullanılacaktır. Bu nedenle, Türkiye'nin G.Kıbrıs'ın NATO üyeliği konusunda, veto kartını kaybetmesi söz konusu değildir. İKV Müzakere Çerçeve Belgesi Değerlendirme Raporu, www.ikv.org, 12.01.06.

⁷⁵ Tocci & Emerson, a.g.e., s.6.

konuda yapılan çalışmalara bakıldığında, Türkiye öz nitelikleri açısından da AB'nin doğrudan ihtiyaç duyduğu, NATO'nun ise kaybetmekten korktuğu bir ortak olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu üçlü ilişkide, Türkiye, NATO'nun AB üzerinde denetim kurması için bir araç, AB için ise küresel politikalarını gerçekleştirmek için gerekli bir ortak olarak görülmektedir. Bu nedenle Türkiye'nin karar verme mekanizmasına alınması, NATO karşısında özerk hareket edebilme serbestisini ortadan kaldıracaktır.

Bir diğer husus, Türkiye'nin coğrafi pozisyonu, ona belli bölgelerde dış politik eylemler üretebilme kapasitesi sağlanmaktadır. Bu bölgelerin tanımlanması konusunda en iyi ayırım Tocci ve Emerson tarafından yapılmıştır. Bu nüfuz alanları, Balkanlar, Karadeniz, Rusya, Güney Kafkasya, Orta Asya, Akdeniz Avrupası, Büyük Ortadoğu, Arap-İsrail çatışması, Irak, İran, İslam Konferansı Örgütü ve körfez ülkeleri ve ABD'dir. AB'nin bu bölgelerde daha kabul edilir bir hale gelmesi, Türkiye sayesinde mümkün kılınabilir.⁷⁶

Tocci ve Emerson'a göre, askeri düzeyi düşük, kapasitesi zayıf eski Doğu Bloku ülkelerinin AGSP'de söz sahibi olmasından ziyade Türkiye ve Norveç gibi modern, güçlü ve NATO standartlarında ordulara sahip ülkelerin bu sürece dahil olması daha mantıklıdır. Bu durum AGSP'nin bekası için önemlidir.⁷⁷ Bilgin'e göre ise, hem bulunduğu bölgede hem de NATO içinde modern ve iyi eğitilmiş büyük bir orduya sahip Türkiye, düşük yoğunluklu çatışmalar konusunda deneyim sahibidir. Bu durum AB'nin düşük yoğunlukta çatışmalara göre tasarladığı 'Petersberg görevlerini' üstlenmesinde bir önemli bir faktördür.⁷⁸

Türkiye'nin NATO-AB ilişkilerindeki rolü tartışılmaz bir biçimde kilit konumdadır. NATO-AB ilişkileri üzerine, ister çatışma ister işbirliği analizi yapılsın, birçok evrede ikna edilmesi gereken bir Türkiye ortaya çıkmaktadır. Konu, NATO ve AB için ayrı ayrı ele alındığında her iki örgüt için de Türkiye, birçok açıdan stratejik konumdadır.

⁷⁶ Michael Emerson & Natalie Tocci, Turkey as Bridgehead and Spearhead: Integrating EU and Turkish Foreign Policy, EU-Turkey Working Papers, No.1 Ağustos 2004.

⁷⁷ a.y.

⁷⁸ Pınar Bilgin, "The 'Peculiarity' of Turkey's Position on EU-NATO Military/Security Cooperation: A Rejoinder to Missiroli", *Security Dialogue*, Vol.34, No. 3, SAGE Publications, 2003, s. 346.

4. Sonuç

Sovyetler Birliği'nin çöküşü şüphesiz tüm dengelerde değişimler meydana getirmiş, görevleri belli olan uluslararası örgütler, görevleri açısından, yeniden tanımlanma sürecine girmişlerdir. Soğuk Savaş süresince etkisini hissettiren Sovyet tehdidine karşı tasarlanan topyekün muharebe ordularının, Berlin duvarının yıkılışından sonra ne yapacağı merak konusu olmuştur. Bu noktada, ülkeler güvenlik ve savunma politikalarında değişimler meydana getirirken, bu değişimler Batı ittifakının örgütleri arasında da bir dönüşüm süreci başlatmıştır.

II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa-Atlantik hattının güvenliğini sağlama konusunda başarılı olan NATO, 1990'lar süresince bir dönüşüm süreci geçirmiştir. Askeri yapısı, komuta kontrol mekanizması, kapasite ve planlama konularında kurumsal değişiklikler ortaya çıkarırken, aynı zamanda dünya politikasındaki rolünü de yeniden tanımlanmıştır. NATO'ya ihtiyacın kalmadığının düşünüldüğü 1990'lar sürecinde ortaya çıkan Balkan savaşları, aslında NATO'nun hala öncü görevini sürdürmesi gerekliliğini ortaya koyarken, aynı zamanda güvenliği sağlama açısından AB'nin ne kadar yetersiz olduğunu da ortaya koymuştur.

Buna mukabil aynı süreçte AB, önce Maastricht Antlaşması yoluyla Federal Avrupa hayaline doğru ilerlemiş, sonra NATO'dan bağımsız bir ordu kurmak suretiyle küresel politikalarını destekleyecek araçlar arayışı içerisine girmiştir. Bosna katliamına kadar geçen süreçte AB'nin otonom bir ordu kurulabilmesi adına düzenlemeler yapılmışsa da bu süreçte yapılan çalışmalar genelde NATO'ya bağımlılık temelinde yükselmiştir. Ancak, Balkan trajedisinin AB üzerinde yarattığı olumsuz etki, artık NATO'dan ayrı bir örgüt kurulması gerekliliğini ortaya koymuştur.

1998 St. Malo Zirvesi ile başlayan süreçte AB, otonom bir ordu kurma arzusuyla düzenlemeler ortaya koymuştur.

1990'lar her iki örgüt için bir bütün halinde irdelendiğinde, NATO'nun ABD önderliğinde AB'nin askerileşme süreci üzerinde kontrol sağladığı görülmektedir. Ancak burada NATO, gerek zirveler bazında gerekse ABD'nin siyasi müdahaleleri ışığında, kurulması hedeflenen bir AB ordusuna karşı temkinli yaklaştığı gözden kaçırılmamalıdır.

Sürece bakıldığında, her iki örgütün de dönüşüm süreçlerindeki benzerlik oldukça dikkat çekmektedir. Genişleme dalgaları vasıtasıyla NATO, Orta ve Doğu Avrupa ülkelerini kendi bünyesine alırken, aynı

ülkeler AB'nin de üyesi haline gelmişlerdir. Daha kalabalık bir üyeye sahip olan AB'de karar alma zorlaşırken, yeni üyelerin ABD yanlısı politika sergilemeleri de Avrupa dış politikasını zedelemektedir.

Bir diğer husus AB'nin kurduğu düşük yoğunluklu çatışmalarda kullanılan Acil Müdahale Gücü'ne benzer şekilde NATO tarafından kurulan bir Acil Mukabele Gücü'nün bulunması, bu rekabeti ortaya koyan noktalar arasındadır. Ancak, NATO'nun müdahil olmadığı durumlarda AB'nin operasyon yapabilmesi ilkesinin benimsenmiş olması da kurulan bu birimlerin NATO karşısında işlevsiz kalmasına neden olmaktadır.

Tüm bunlara rağmen, AB dünyanın bir çok bölgesinde kriz yönetimi operasyonlarında bulunmaktadır. NATO ise topyekün savaş için hazırlanan ordulardan daha esnek hareket edebilen teknolojik donanımı yüksek birimler oluşturarak insani yardım yada güvenlik sağlamaya dönük yumuşak görevler üstlenerek AB'ye benzemeye başlamaktadır. Bunun yanısıra NATO'nun Atlantik ötesinde de operasyon yapabilme özelliği kazanması, AB'nin artık nerede operasyon yapabilir sorusuna da kaynak teşkil etmektedir.

Bu örgütlerarası rekabetin ana oyuncularını sadece başat güçler değildir. NATO üyesi olan ancak AB üyesi olmayan NATO müttefiklerinin durumları, iki örgüt arasında tartışma yaratan en önemli sorunlardan birisidir. Bu ülkeler arasında en önemli konumu Türkiye teşkil etmektedir. Hem AB'nin hem NATO'nun politikaları için önemli konumda bir ülke olan Türkiye'nin NATO içindeki konumu, askeri kapasitesi ve jeostratejik konumu, bahsi geçen rekabet açısından önem taşımaktadır. Burada NATO için en önemli atılım Türkiye'nin AGSP içinde yer almasını sağlamaktır. Kurulması muhtemel otonom bir AB ordusunda Türkiye, NATO'nun devamlılığını sağlayabilme potansiyeli noktasında NATO için gereklidir. Öte yandan, konuya AB açısından bakıldığında ise iki seçenek karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan birincisi, Türkiye'yi dışarıda bırakmak suretiyle küresel politikalarda kısıntıya gitmektir. İkinci seçenekte ise Türkiye'yi AGSP'nin karar verme mekanizması içerisine almak suretiyle NATO'dan bağımsız bir AB ordusu kurma amacını ortadan kaldırmaktır.

Duruma Türkiye açısından bakıldığında, Türkiye'nin AGSP'de karar verme mekanizmasında bulunması, uluslararası hukuktan doğan bir haktır. Nitekim, BAB tarafından 1992 yılında Türkiye'ye tanınan statü ile 1999 Washington Zirvesi'nde tanınan haklar Türkiye'nin taleplerine hukuki dayanak teşkil etmektedir.

Türkiye'nin AGSP sistemini kilitlemesi, ABD için AB'nin askerileşme sürecini yavaşlatırken NATO için Atlantik ittifakının üstünlüğünün devamı anlamına gelmektedir. İşte bu durum da Türkiye'yi, Soğuk Savaş sonrası dönemde NATO-AB ilişkilerinin kalbine oturtmaktadır.

KAYNAKÇA

- 1) AĞACAN, Kamil, "Güney Kafkasya", **Stratejik Öngörü 2023**, Asam Yayınları, Ekim 2006.
- 2) ARCHIK, Kristin & GALLIS, Paul "NATO and European Union", CRS Report For Congress, 6 April 2004.
- 3) ANDERSON, Stephaine & SEITZ, Thomas R. "European Security and Defense Policy Demystified: Nation-building and Identity in the European Union", **Armed Forces & Society**, Vol. 33, No.1, October 2006.
- 4) AYKAN Mahmut Bali, "Turkey and European Security and Defence Identity/Policy (ESDI/P): A Turkish View", **Journal of Contemporary European Studies** Vol. 13, No. 3, December 2005.
- 5) BAÇ, Meltem, Müftüler, "Türkiye ve AB: Soğuk Savaş Sonrası İlişkiler", Alfa Yayınları, Eylül 2001.
- 6) BAÇ, Meltem, Müftüler-, "Turkey's Role in the European Security and Foreign Policies", **Security Dialogue**, SAGE Publications, Vol.31, No.4, 2000.
- 7) BAILES, Alyson J. K. "NATO's European Pillar: The European Security and Defence Identity", **Defense Analysis**, Vol. 15, No.3, 1999.
- 8) BARANY, Zoltan, "The Future of NATO Expansion", Cambridge University Press, Edinburgh 2003.
- 9) BİLGİN, Pınar, "The 'Peculiarity' of Turkey's Position on EU-NATO Military/Security Cooperation: A Rejoinder to Missiroli", **Security Dialogue**, Vol.34, No. 3, SAGE Publications, 2003.
- 10) **British-French Summit St. Malo: 3-4 December 1998 Joint Declaration on European Defence**, <http://atlanticcommunity.org/Saint-Malo%20Declaration%20Text.html>, 05.03.07.
- 11) BURWELL, Frances C., David C. Gombert, Leslie S. Lebl, Jan M. Lodal & Walter B. Slocombe, **Transatlantic Transformation:**

- Building a NATO-EU Security Architecture**, Policy Paper, The Atlantic Council of the United States, March 2006.
- 12) CEBECİ, Münevver, **“A Delicate Process of Participation: The question of participation of WEU Associate Members in decision-making for EU-led Petersberg operations, with special reference to Turkey”**, Occasional Paper, <http://aei.pitt.edu/673/01/occ10.html>, 10.12.06.
 - 13) CEBECİ, Münevver, **The European Security Strategy: A Reflection of EU's Security Identity?**, **Marmara Avrupa Araştırmaları Dergisi- Journal of European Studies**, Vol. 12. No.1-2, 2004.
 - 14) Consolidated Version of Treaty on European Union, 24.12.2002, Official Journal of the European Communities http://www.ellispub.com/downloads/eu_cons_treaty.pdf, 10.02.2006.
 - 15) CORNISH Paul, Quille Gerrard, **“EU and NATO: Co-operation or Competition?”**, European Parliament Directorate-General for External Policies of the Union, Briefing Paper, October 2006.
 - 16) ÇAYHAN, Esra, **“Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası ve Türkiye”**, **Akdeniz Üniversitesi İİBF Dergisi**, Sayı. 3, 2002
 - 17) ÇOMAK, Hasret, **“Avrupa’da Yeni Güvenlik Anlayışları ve Türkiye: Soğuk Savaş Sonrası Avrupa’da Güvenlik Yapılanması Sorunları”**, Tasam Yayınları, İstanbul, Ekim 2005.
 - 18) DOVER, Robert, **“The EU's Foreign, Security and Defence Policies”**, (ed. By) Michael Cini, **European Union Politics**, 2nd Edition, Oxford University Press, 2003
 - 19) DRORIAN Sevgi, **“Rethinking European Security: The Inter-regional Dimension and the Turkish Nexus”**, **European Security**, Vol. 14, No. 4, December 2005.
 - 20) EMERSON, Michael & TOCCİ, Natalie, **“Turkey as Bridgehead and Spearhead: Integrating EU and Turkish Foreign Policy”**, EU-Turkey Working Papers, No.1 Ağustos 2004.
 - 21) **European Council Cologne, 3-4 June 1999**, Presidency Report on Strengthening of the common European policy on security and defence, http://www.consilium.europa.eu/ueDocs/cms_Data/docs/pressData/en/ec/kolnen.htm.
 - 22) **Facts and Figures on Turkey's Operational Contributions To NATO and EU Operations**, Turkey and ESDP, <http://www.sipri.org/archive/ab/ESDPTurkeyFacts.doc>, 05.12.07

- 23) Military Capabilities Commitment 22 November 2004, **EU Security and Defense: Core Documents 2004**, Vol. 5, Insititute for Security Studies, Paris 2005.
- 24) GNESOTTO, Nicole, “**EU Security and Defence Policy: The First Five Years (1999-2004)**”, Institute for Security Studies, European Union, Paris,2004.
- 25) GORDON,Philip H., “Does the WEU Have a Role”, **The Washington Quarterly**, Vol.20, No.1, Winter 1997
- 26) GÜNEY, Nurşin Ateşoğlu, “**Batı'nın Yeni Güvenlik Stratejileri: AB-NATO-ABD**”, Bağlam Yayınevi, İstanbul, Kasım 2006.
- 27) HAINE Jean-Yves, “An Historical Perspective”, (Ed. by) Nicole Gnesotto, **EU Security and Defence Policy: The First Five Years (1999-2004)**,Institute for Security Studies, European Union, Paris,2004.
- 28) HAM Peter Van, “Europe’s Common Defence Policy: Implications for the Transatlantic Relationship”, **Security Dialogue**, SAGE Publ., Vol.31, No.2, 2000.
- 29) HUNTER, Robert, “**The European Security and Defense Policy: NATO's Companion or Competitor?**” http://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1463/, 15.02.07, s.55.
- 30) İKV Müzakere Çerçeve Belgesi Değerlendirme Raporu, www.ikv.org, 12.01.06.
- 31) KUPCHAN, Charles A., “In Defence of European Defence: An American Perspective”, **Survival**, Vol. 42, No.2, Summer 2000.
- 32) LACHOWSKI, Zdzislaw, “The Military Dimension of the European Union”, **SIPRI Yearbook, Armaments, Disarmament and International Security**, 2002, <http://editors.sipri.se/pubs/yb02/ch03.html>, 06.01.2007
- 33) LINDSTROM, Gustav, “**EU-US Burdensharing: Who Does What**”, Chaillot Paper, No.82, Institute for Security Studies, European Union, Paris, September 2005.
- 34) LINDSTROM Gustav, **Enter the EU Battlegroups**, Institute for Security Studies, Paris, February, 2007.
- 35) ORTEGA, Martin, “**Military Intervention and the European Union**”, Challiot Paper 45, Institute for Security Studies, Paris, March 2001.

- 36) ÖZDAL, Barış & GENÇ, Mehmet, **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikasının Türkiye-AB İlişkilerine Etkileri**, Aktüel Yayınları, İstanbul, 2005.
- 37) PETERS, Ingo, "ESDP as a Transatlantic Issue: Problems of Mutual Ambiguity", **International Studies Review**, Vol.6, No.2, 2004.
- 38) **Petersberg Declaration**, Western European Union Council of Ministers, Bonn, 19 June 1992, <http://www.weu.int/documents/920619peten.pdf>, 12.12.06.
- 39) QUILLÉ Gerrard, "The European Security Strategy: A Framework for EU Security Interests?", **International Peacekeeping**, Vol. 11, No. 3, Autumn 2004.
- 40) REÇBER, Kamuran, "**Avrupa Birliği Mevzuatı**", Bursa, Ezgi Kitabevi Yayınları, 2003.
- 41) RUGGIE, John Gerard, "Consolidating the European Pillar: The Key to NATO's Future", **The Washington Quarterly**, Vol.20, No.1, Winter 1997.
- 42) RUTTEN, Maartje, "**From St. Malo to Nice: Core Documents**", Chaillot Paper 47, Institute for Security Studies, European Union, Paris, 2001.
- 43) SAYGUN, Ergin, "**Değişen Güvenlik Ortamında NATO, Güvenliğin Yeni Boyutları ve Uluslararası Örgütler**" Konulu Uluslararası Sempozyum Bildirisi, Harp Akademileri Komutanlığı, 31 Mart 2007
- 44) SLOAN, Stanley R., "**The United States and European Defence**", Chaillot Paper, No:39, Institute for Security Studies, European Union, Paris, April 2000.
- 45) TERZİ, Özlem, "New Capabilities Old Relationships: Emerging ESDP and EU-Turkish Relations", **Southeast European Politics**, Vol.3 No.1, June 2002.
- 46) TOCCI, Natalie & HUBEN, Mark, "**Accommodating Turkey in ESDP**", CEPS Policy Brief, No. 5, Center For European Policy Studies, Mayıs 2001.
- 47) **The NATO Handbook**, <http://www.nato.int/docu/handbook/2006/hb-en-2006.pdf>, 21.02.2007.
- 48) **The EU Battlegroups**, Directorate-General For External Policies of The Union, European Parliament, 12 September 2006.

- 49) **The NATO Brussel Summit Declaration**, Declaration of the Heads of State and Government participating in the meeting of the North Atlantic Council, Brussels, 11 January 1994, <http://www.nato.int/docu/basicxt/b940111a.htm>, 24.12.2006.
- 50) **The NATO Berlin Summit Declaration**, <http://www.nato.int/docu/pr/1996/p96-063e.htm>, 24.12.06.
- 51) **The North Atlantic Council, Washington Summit Communiqué**, Washington, 24 Nisan 1999 <http://www.nato.int/docu/pr/1999/p99-064e.htm>, 03.11.2007.
- 52) WHITE, Brian, **Understanding European Foreign Policy**, Palgrave, New York, 2001
- 53) WHITMAN, Richard G., "NATO the EU and ESDP: An Emerging Division of Labor?", **Contemporary Security Policy**, Vol.25, No.3, December 2004.